

“GIDA HAKKI” TEMASINA FAO’NUN BAKIŞI

MELEK ÇAKMAK

FAO Türkiye Temsilcisi

Sayın Başkan; teşekkür ederim.

Değerli katılımcılar; çok uzatmadan tamamlamaya çalışacağım konuşmamı. Ünlü Brezilyalı doktor ve açlık savaşçısı Hose Castro, 1908 ve 73 yılları arasında yaşamış ve şöyle demiştir: “Açlık dışlanmalıdır, toprağından, işinden, ücretinden, gelirinden, yaşamından ve vatandaşlıktan dışlanmalıdır. Kişinin yiyebileceği bir şeyi bulamaz duruma düşmesinin nedeni, bütün bunların esirgenmiş olmasıdır. Bu durum modern sürgün biçimidir, yaşarken ölüm demektir.”

Gıda hakkının tanımlanması ve gıdanın hak olarak tanımlanması aslında çok önemli. Açlık çeken insanlara merhamet gözüyle bakmak değil, bu hakkı gerçekleştirmede, bu hakka ulaşmada engellerle karşılaşan kişiler olarak bakmamızı getiriyor, bu çok önemli.

Şimdi, benden önceki konuşmacılar hem bu gıda hakkının tarihçesine yönelik, hem de bu hakkın ne olduğuna ve nasıl sağlanması gerektiğine ilişkin çok şeyler söylediler. Onun için tekrarlamamaya çalışacağım. Ancak, üretim, üretim koşulları, barış ortamı, çatışmalardan uzak barış ortamı ürün fiyatları dünya dış ticareti, gelişmekte olan ülkelere Dünâ Dış Ticareti Örgütü kapsamındaki müzakerelerde etkin ve etkili rol oynamaları, bütün bunlar hem üretim, hem de tüketim koşullarını etkiliyor. Tabii ki, yalnız üretim ve tüketim de değil gıda hakkı. Bir sürü diğer haklarla da çok fazla ilişkilendirilmesi ve bağdaştırılması gereken bir hak. Eğer biz, temel insan hakları arasında barınma hakkı, eğitim hakkı, sağlık hakkı gibi hakları, gıda hakkı başta olmak üzere sayıyorsak, sağlık hakkının gerçekleşmesi için, öncelikle gıda hakkının gerçekleşmesi gerekiyor. Gıda hakkının gerçekleşmesi için belki barınma hakkının da gerçekleşmiş olması gerekiyor. Sokakta yatan bir insanın gıda hakkından söz etmemiz çok zor.

Gıdaya ulaşamayan bir insanın sağlık hakkından söz etmemiz çok zor. Eğitim hakkını sağlayamamış, hakkına ulaşamamış insanların haneleri ve toplumların elbetti ki, sağlık hakkından ve diğer haklarından da belki söz etmek çok zor. Dolayısıyla, bütün bunları diğer insan hakları, temel insan haklarıyla birlikte ele almamız gerekiyor.

Üretimle ilgili çok şey söylendi, tabii tarımda ticaret de önemli. Üretimin yetersiz olduğu durumlarda hem ülkenin rekabet edebilirliği açısından, hem doğal afetler nedeniyle veya iklim topografik yapısı imkânları nedeniyle yetersiz üretilen ürünlerin ve bu koşullarda ve bu kıtlık yıllarında ticaretle dengelenmesi de önemli. Pazarda gıdanın mevcudiyeti açısından. Tabii erişebilmek, diğer konuşmacılar da güzel vurguladılar. Ge-

lir düzeyini gerektiriyor, belli geliri gerektiriyor. Ama hakikaten belki göz ardı ettiğimiz barış ortamı demokratikleşme, halkın katılımı, yönetim, bütün bunlar gıdaya erişmede ve üretimi sürdürmede çok önemli.

Dünya Gıda Günü kapsamında da birçok ülke lideri önemli şeyler söylemişler, ama bunları uzatmamak adına okumayacağım. Fakat, Birleşmiş Milletler Gıda Tarım Örgütü'nün Genel Direktörü Jacques Diouf "birçok sözleşmeler yapıldı, imzalandı, gıda hak olarak tanındı. Ancak, hükümetlerin gündemine girmesi ve hükümetleri bağlayıcı olması ve buradan da ulusal politikalara ve programlara geçiş son 10 yılda olmuştur" diyor. Belki, burada bir aşama olarak kabul edilmeli, ancak gerçekten yoksulluğun ve açlığın 2015'te yarıya indirilmesi hedefinden çok çok uzaktayız.

Türkiye'nin durumuna bakacak olursak. Tabii bu yoksulluk sınırı tartışılıyor, 1 dolar, 2 dolarda, 5 dolar. Buna ilişkin çalışmalar, rakamlar çok sağlıklı değil, ama Türkiye'de yüzde 1 civarında olduğu söyleniyor. Bu oran düşük olmakla birlikte, bu temel insan hakkı olması nedeniyle, gerçekten sıfır toleransı gerektiren bir konu. Bir kişinin bile aç yatması, elbette ki hepimizin dikkate ve çabasını gerektirecek bir konu.

Bunun dışında, yoksulluk önemli. Türkiye açısından olaya baktığımızda, toplumun yaklaşık yüzde 20-25 kadar bir oranı gıda ve gıda dışı ürünlerde yoksul yoksun durumda. Dolayısıyla, bu belki açlık sınırı değil, ama gerçekten yetersiz ve dengesiz beslenme problemlerini getiriyor. Bunun da fiziksel bozukluklar, öğrenme bozuklukları, ekonomik kayıplar gibi çok boyutlu sonuçları var.

50

Belki, Türkiye'nin yaşadığı sorunları biraz daha iyi tanımlamak amacıyla gıda beslenme, sağlık ve beslenme araştırmasının sanıyorum etkili bir şekilde gerçekleştirilmesi önemli. Birkaç sene önce böyle bir teşebbüs olmuştu. Ancak, anladığımız kadarıyla henüz somut çalışma sonuçları ortada değil. Belki çalışmanın yeniden formüle edilmesi gerekiyor. Buradan Türkiye'nin hangi bölgelerde ne tür resim eksiklikleri ve beslenme sorunları yaşadığının tablosu görülecek, bu önemli bir şey. Politikaların geliştirilmesi açısından.

Bir de yine Geçtiğimiz yıllarda Devlet Planlama Teşkilatının önderliğinde, Gıda Beslenme Eylem Planı yapmıştık, birinci aşamasını. Bundan sonra ikinci aşamasını da gerçekleştirmemiz gerekiyor. Yapılanları değerlendirmek ve bundan sonra nasıl bakacağız? Bunları da görmemiz gerekiyor. Tabii, bütün bunları söylerken, konu açlık olunca ve beslenme yetersizliği olunca, gerçekten çok elimizi vicdanımıza koyuyoruz, bu hakkı sağlanamamışlar için bir şeyler düşünmek ve sorumluklarımızı üstlenmek için ne roller oynayabileceğimizi düşünüyoruz. Ancak, Türkiye tarımını da yaptıkları başarılarını gerçekten görmemiz gerekiyor.

Bizler belki çok fazla sektörün içinde olan kişiler ve insanlar, uzmanlar olarak mutla- ka ki, sorunları, sıkıntıları dile getirmeyi daha önemli görüyoruz. Tabii ki, bu böyle, vazifemiz bu; ama yapılanları da görmek çok önemli, çok güzel gelişmeler de var, güzel işler de yapılıyor. Bundan sonra da umarız sorunların çözümüyle birlikte daha da artacak.

Ben burada bitirmek istiyorum. Benden önceki konuşmacılar da gerçekten konuyu çok güzel açmışlardı. Gerekirse, soru-cevap bölümünde daha fazla tartışabiliriz. Teşekkür ederim.

TARTIŞMA

OTURUM BAŞKANI- Şimdi, tartışma bölümüne geçiyoruz. Aslında programımız biraz kaydı. Programa göre 20 dakikalık bir süremiz var. Bunu belki biraz kısıtlayarak, 10 dakika gibi bir süre yapabiliriz diye düşünüyorum.

Buyurun efendim.

REMZİYE GÜNAY ERYILMAZ- “Nerede oturuyor?” dersiniz, Anadolu’nun her yerinde mi diyeyim? Ağırıklı, Mersin’de. Bu sabah İstanbul’dan geldim. Bu kış ağırıklı belki Ankara’da kalacağım. Çünkü, benim için taban hareketi, bir şeyler yapmak, yüreğimle, beynimle ya da davranışlarımla, her neyse alın ve akıl terimle bir şeyler yapmak hedefindeyim bu ülkede. Belki bir korsan giriş gibi olacak bu, ama bunları anlatmadan önce ben Melek Hanıma bir şey soracağım, belki sonunda unutturum. “Ekolojik tarım konusunda çalışmalarımız var” demiştiniz, onları biraz açar mısınız, sevinirim.

Mahir Beye bir sorum var: Mahir Bey ekolojik tarım konusunda üretimin azalacağını söyledi. Ben buna katılmıyorum. Yanlış anlamadıysam, verimliliğin azalabileceğini söylemişsiniz. Ben buna çok katılmıyorum, çünkü bu işin içindeyim aynı zamanda.

Anadolu’yu teker teker dolaşıyorum, köylüleri dolaşıyorum, onlarla kucaklaşıyoruz ve ağlaşıyoruz. Kiminle? Eşimle, çünkü böyle bir firma kurduk. Burada taban hareketini çok ciddiye alıyoruz ve taban hareketinde, her ikisinde de eylem içindeyiz. Okullara kadar girdik, ekolojik tarım girsin diye, özellikle Mersin’de. Bakanlıklara da bu konuda başvurduk.

Bu anlamda olayın içinde olunca, Mahir Bey; ben ürünümün çok düşeceğine inanmıyorum. Nerede düşüyor? Yoğun ilaçlanan yerde düşüyor, Akdeniz’de, Ege’de gibi, örnek olarak, birden geçişte düşüyor; ama doğal yerlerde düşmüyor. Nasıl düşmüyor? Doğal ürünler vereceksiniz, onları da besleyeceksiniz, toprağı zenginleştirmek ekolojik tarımdaki amaç. Toprağı güçlendirmek, toprak güçlü olunca, zaten üstündeki verim de güçlü oluyor; üstündeki ekilen şeyler de güçleniyor. İnsan nasıl sağlıklı olursa, yaptığı işlerin de sağlıklı olması gibi. Bu anlamda verimin arttığını bizzat gördüğümüz çok olmuştur, çünkü olayın içindeyiz. Ama kesinlikle bir üretici bilinçli olacak ve gereken zenginliği katacak.

Bunun dışında başka bir şey daha söyleyeceğim: Bana Mersin’de çeşitli adlar koyuyorlar, “Bisiklet ana, sevgi ana, çılgın kadın, aykırı kadın, tek başına orman” diye her şeyi söylüyorlar, aldırıyorum, yoluma da devam ediyorum.

Gerçekten, böyle kişilerin artması ülkem için çok önemli ya da dünya için çok önemli, bu anlamda söylüyorum. Birtakım çalışmalar ortadadır.

Bu anlamda lütfen, bu tür davranışları kucaklayalım, karşı koymayalım, dünyanın gidişatı, bu sevgi potansiyeli içinde gelişecektir diye düşünüyorum.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkürler. Sayın Çakmak'tan sanıyorum ekolojik tarımla ilgili çalışmalar hakkında bilgi istemiştiniz.

MELEK ÇAKMAK- Biz 2004 yılında Tarım Bakanlığıyla birlikte Avrupa Birliğine bir proje hazırladık, Avrupa Birliği desteği için. Bizim proje kapsamında artı beş değişik temada, Türkiye'nin çeşitli yerlerinde çalıştaylar yaparak, konuya duyarlılık geliştirdik ve sektör değişik paydaşlarının bu sektöre bakışının gelişmesi için önerilerini dinledik ve tartıştık. Bu süreçten sonra Avrupa Birliği projesi uygulanmaya başlandı. Şu aşamada İslam Kalkınma Bankasının 300 bin dolarlık bir desteğiyle eksik kalan birkaç faaliyeti vardı. Eğitimler, üreticilerin eğitimleri ve pazarlama, ticaret ve pazarlama. O konuları ele alan bir proje geliştirdik ve çok yakında 2008'de o uygulanmaya başlanacak. Bakanlık da bu konuda çalışmalara devam ediyor. Sizin gibi tutkulu taraftarları var organik tarımın. Güzel dernekler var ve sivil toplum kuruluşları var. Ayrıca sertifikasyon kontrol şirketleri de çok gelişti, sayıları da arttı. Umarız iç piyasanın da gelişmesiyle, hem fiyatlar düşecek, hem de dış rekabet gücünü de sağlayacak organik tarım.

İlginize teşekkürler.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkürler, buyurun lütfen.

SÜMER ILGAZ- Ben bir iki tamamlayıcı konuda söz almak istedim.

Birincisi; Mahir Bey'e çok teşekkür ederim, aslında bütün konuşmacılara teşekkür ederim. Mahir Bey güzel analiz etmiş, gıda hakkını Anayasada. Fakat, 1961 Anayasasında 52. Madde de bizzat "devlet toplumun gereği gibi beslenmesi için gerekli önlemleri alır" diye bir yüküm var. Anayasaya bu şekilde açık yazılması lazım Anayasaya.

Diğer bir konu da Mahir Bey değindi, süt üretim miktarı. Ben şu örneği vereyim: Ben Fransa'ya gittiydim, 68 Mayıs ayıydı. Karşılaştığım bir olay, 50 milyonuncu çocuğa ödül verdiler, annesine, babasına. Türkiye'de de nüfus artıyor, kimdir Türkiye'de 70 milyonuncu çocuk, hangimiz 60 milyonuncu çocuk? Yoktur. Bireylerin istatistiğinde dahi böyle bir faaliyet var.

Gelelim süt üretimine. Süt üretimi oldukça zor. Baştaki bir inek örnek alınırsa, laklasyonun başındaki verimle, ortasındaki ve sonrakiler birbirine uymamaktadır. Fransa'da ve diğer tüm Avrupa ülkelerinde tüm ineklerin kaydı vardır. Bütün laktasyon boyundaki sütler hesaplanabilir. Bizde tamamen tahmine dayanıyor. 1984'ta galiba Mahir Beyin söylediği. 84'ten evvel vaktiyle tahmin edilmiş, inekler için 700 kiloluk bir verim vardı, yıllık laktasyon döneminde. Onunla çarpılırdı, sonradan Türkiye'ye gelen ithal inekler ve bunların melezleri dolayısıyla, verimin yükseldiği kanaatine varıldı. Ankara Ziraat Fakültesi Zotečni Bölümü, Devlet Planlama Teşkilatı ve Tarım Bakanlığı ortaklaşa oturdular, bunu 1300'e çıkardılar. İşte 700'den, 1300'e çıkan bu rakam. Tabii, herkesi şaşırttı, bir anda 10 tona çıkardı. Tabii, ne o gerçekçi bir rakamdır, ne de o gerçek bir rakam değildir. Türkiye'deki istatistikler adına söyledim, çok teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Sayın Gürbüz sizin eklemek istediğiniz bir şey var mı?

MAHİR GÜRBÜZ- Efendim, çok teşekkür ederim.

Ben organik tarım üretimi azaltır demedim. Ama Sayın Eryılmaz bir organik tarım sertifikasyon şirketinin sahibi. Onun öyle konuşması doğal. Ama ben hâlâ organik tarımın uzun dönemde girdi kullanan tarım düzeyinde verimliliği koruyacağı konusunda kuşku taşıyorum. Belki organik nitelikli girdilerin üretimi gelişirse, bu tür sorunlar azalabilir.

Bir de benden sonraki sayın konuşmacının görüşüyle ilgili bir şey söyleyeyim: Türkiye'de kimse küçük ve cüce tarım üreticiliğini savunmuyor. Dolayısıyla, böylesi bir olumsuz yapıya dönük eleştiri yap, arkasından da "tarım sanayileşmedir" sözünün ötesinde, tarımı kapitalist yapılara terk etme gibi bir çözümü ben doğru bulmuyorum. Küçük tarım işletmelerinin de demokratik kooperatif örgütlenme ekseninde sanayileşmiş tarımsal üretimi yapması mümkün. Bunun birçok örneği Batıda var. Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Bu konuda zannediyorum, Sayın Saygın'ın eklemek istediği bir şey var, buyurun.

Dr. BİROL SAYGI- Teşekkür ederim.

Şimdi, herhangi bir kapitalist veya herhangi bir şey öyle yorumum yok. Bakın, Brezilya'daki 11 tane olay kooperatiftir, hani savunduğumuz kooperatifçiliktir. Türkiye'de de son üç yıldır üretici birlikleri kurulması için gayret ediyoruz, birçok bölgede. Fakat, Türkiye'de üzüntülü bir olay değil mi? Bu tip kooperatif yapılanmasında iyi bir yapıya ulaşamadık, yani bir sistem bulmak lazım, farklı bir sistem, farklı bir yorum bulmak lazım. Kooperatif olayı dediğinizde, çalışma –kelimeleri dikkatli seçmeye çalışıyorum- kooperatif sistemiyle çalışma bir şekilde yürümüyor. Bu ülkenin yapısına uygun bir sistem geliştirmek lazım kesinlikle, ama nasıl olur, bilmiyorum.

Çok şey denedik. Bugün örneğin Elmalı'da, Eğridir'de Elma Birliği kurduk, başka yerde Vişne Birliği kurduk. "Biz aracıları çıkartalım, direkt kooperatiften alalım" dedik. Onları destekledik, birçok olay var, fakat bir şekilde sistem çalışmadı. Bunun sonucu, sadece endüstriyel dedim, ama bakın bugün Amerika'da da kooperatiflerle yürüyor, Avrupa da bu şekilde yürüyor, Türkiye'de bu şekilde yürüyecek. Aklın yolu bir, ama şu olay var: Büyüdükçe, ekonomik girdileriniz düşecek, maliyetleriniz düşecek. Bugün adam Ortadoğu'da bile zeytin plantasyonlarını değiştirdi, zeytin toplamayı bile mekanize yaptı. Ben bununla fiyat rekabetine giremiyorum. Yarın öbür gün inanın, şu inançtayım: Gümrükler kaldırılrsa, insanlar bahçesindeki elmayı bile yemeyecek. Maliyetler açısından çok detaylı bilgi verebilirim.

Kooperatifçilik ve çiftçinin organizasyonu gerçekten çok önemli. Tarım sanayi bunun üzerinde kurulmak zorunda. Ama tarıma mutlaka endüstri girmek zorunda, bunun kaçarı yok, teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkürler.

Süremiz doldu, ancak belki son bir soru alabiliriz. Buyurun Sayın Karaca.

HAYRETTİN KARACA- Tabii, kooperatifleri geçmek daha bir toplu olarak ürün alma ya falan sebep olabilir, ama daha Miras Kanununu biz halledemedik. Bölüm bölüm araziler devam ediyor. "Toplulaştırma" diye bir olay bugün Türkiye'nin gündeminde değil,

ama uygulamalarda ne kadar olumlu sonucu aldığımız belli. O bakımdan, bunun da göz önünde tutulması lazım. Yani, bunu bir yasal olarak toplulaştırma var da, uygulamayı sağlamak, kanunu değiştirmedikçe, o iş maalesef olmaz.

Teşekkür ediyorum.

Dr. BİROL SAYGI- Sayın Karaca; bakın Miras Kanunu hakikaten çok açık. Bugün gidiyorsunuz, köyden bir toprak aldığınızda, inanın karşınıza 30-50 kişi çıkıyor, ölmüş ölmüş, parçalanmış. Bu çok basit çözüm. Almanya'da bir arazi sahibi öldüğünde, banka çağırıyor...

HAYRETTİN KARACA- Bilgi aldık, ama ben başka bir konuya geçeceğim. Bu feodal sistem hallolmadan bu iş olmaz. Biz TEMA Vakfı olarak Güneydoğuda bir Kırsal Kalkınma Projesi için imkân bulduk, köye gittik, çok memnun oldular. "Ama gidin bir de, bizim ağayla görüşün" dediler. Aaa mükemmel bir şey, sonra köye gittik, "maalesef böyle bir şey yapamayız" dediler. Demek hem toprağın sahibi, hem de insanın sahibi oldukça bu sorunlar çözülmez.

OTURUM BAŞKANI- Son bir soru daha alabiliriz herhalde.

KEMAL ZEKİ TAYDAŞ- Teşekkür ederim.

54 — Fazla vaktinizi almayacağım. Ben her üç katılımcıya da vermiş oldukları değerli bilgilerden dolayı teşekkür ediyorum. Ayrıca, ikinci açıklamayı verdiniz Mahir Başkan Beyefendiye. Sevindim, ben aslında aynı soruyu soracaktım aksi takdirde Birol Beye. Ben gıda hakkı konusunda bunun güvencesinin olabilmesi için, kesinlikle ve kesinlikle şunu istiyorum ve olması gerektiğine inanıyorum. En verimli tarım alanlarının imara açılması gerekiyor. Ankara'dan İzmir'e yapacağımız bir oto yolculuğunda, göreceksiniz ki, en verimli tarım alanlarına her türlü imar izni verilmiş, yapılaştırılmış, en ağır sanayiler, en büyük fabrikalar, konutlar, siteler, kooperatifler, hepsi bu tarım alanlarını işgal etmiş durumda.

Zaten bu durum böyle devam ettiği süre içerisinde, Anayasaya da bunu engelleyen bir madde girmediği süre içerisinde önümüzdeki süreçte gıda hakkından bahsetmemiz söz konusu olamayacak, gıdamızın güvenliği tehdit altında. Teşekkür ederim Sayın Başkan.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkürler.

Prof. Dr. MEHMET BÜLBÜL- Sayın Gürbüz'ün vermiş olduğu cevabı duymadılar. Ben tarım ekonomisti ve işletmeciyim. Organik tarım yapıldığı zaman, verimle geliri birbirinden ayırt etmek lazım. Tarım işletmelerinde bizim özenle beklediğimiz konu verimin artması yanında, esas itibarıyla gelirin artması oluyor. Sizin söylemiş olduğunuz gübreleme kaliteye para ödenmesi, gelir düzeyinin yükselmesiyle mümkün. Sayın Mahir Gürbüz'ün endişesine katılmamak mümkün değil. Organik tarım konusunda bir ekip olarak işletmecilik açısından çalışıyoruz. Bu eşyanın tabiatına aykırıdır. Bitkiye vermeden, bitkiyi yeterince, bitki besin maddeleriyle beslemeden, ondan daha fazla ürün almak mümkün değil.

Bu yanlış bir yola gitmek olur. Organik tarımın kökeni aile işletmelerinde işgücünün bitkiye ve hayvana daha fazla sevgi ve iş vermesiyle başlamıştır. Küçük işletmelerin yapısından doğmuş olan bir işletme gelirini arttırma konusu. Sempozyumun yapısı içerisinde şunu da söylemek gerekiyor: Gıda hakkının çeşitli boyutlarda irdelenmesinin yanı sıra, gıda hakkının ekonomik boyutunun da incelenmesinde büyük önem vardır. İnsanların gıda hakkı evvela kendileri tarafından kendilerine verilmeyi. İlk yapıya, ilk üretim faaliyetine baktığımız zaman, insan önce kendi gıdası, hakkını yapmak için, gelir getirmek için üretmiş ve hiçbir ekonomik faaliyet yokken, tarımsal faaliyet o günün, sanayinin ve teknolojik gelişmenin de temelini oluşturmuş. Ne zaman, başkaları için gıda hakkı doğmuştur? Toplumdaki nüfusun, o ilk başlangıçtaki ekonomik faaliyetin sonucunda üreten insanların bir kısmı tüketici durumuna geçtikten sonra, yani diğer faaliyet, diğer anahtara geçtikten sonra onlar için üretimin gerekliliği sonucunda ortaya çıkmıştır. Üretim hakkının, gıda hakkının doğmasındaki temel neden ekonomidir. Yani, talep ekonomi boyutunu ele almadan incelediğimiz zaman, katılımcılar tarafından bu gündeme getirilecektir.

Talebin olmadığı bir yerde, gelir düzeyinin yeterli miktara ulaşmadığı bir ortamda, gıda hakkının doğması mümkün değildir. Gıda hakkı alınır, kimseye gıda hakkı verilmez bu da ekonomik yapı içerisinde ancak gelişebilir.

OTURUM BAŞKANI- Çok teşekkürler.

55

Ben bir kez daha tüm konuşmacılarımıza teşekkür etmek istiyorum. Ayrıca, konuklarımıza da katıldıkları için ve katkıları için teşekkür ediyorum. Umuyorum ki, tartışmak için daha çok zamanımız olacak, bir kez daha teşekkürler.

İKİNCİ OTURUM

“TARIM VE GIDA SANAYİ”

Oturum Başkanı

Prof. Dr. CEMAL TALUĞ

A.Ü. Ziraat Fakültesi Dekanı

Prof. Dr. CEMAL TALUĞ

Hepinizi saygıyla selamlıyorum.

“Gıda Hakkı” başlığını taşıyan Dünya Gıda Günü 2007 Sempozyumunun İkinci Oturumunu izninizle açıyorum, hepiniz hoş geldiniz.

Tabii, hak ve hukukun pek dinlenmediği bir dünya düzeninde bu gıda hakkıyla ilgili çok önemli bir sempozyum gerçekleştiriyoruz. Sempozyumu düzenleyen üç değerli odamıza, Gıda Mühendisleri Odasını, Kimya Mühendisleri Odasını ve Ziraat Mühendisleri Odasını hem kutluyorum, hem sizlerle birlikte olma olanağını bana tanıdıkları için, kendilerine en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Bu oturumun başlığı “Tarım ve Gıda Sanayi” üç seçkin, çok değerli konuşmacımız var. İzninizle, buradaki sırasıyla kendilerini kürsüye davet etmek istiyorum. Sayın Prof. Dr. Temel Gençtan; Sayın Prof. Dr. Mustafa Kaymakçı; Sayın Dr. Taylan Kıymaz; buyurun efendim.

Temel Gençtan Hoca Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Öğretim Üyesi, Ziraat Fakültesinin Önceki Dekanı. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi mezunu ve uzun yıllar da bizde hocalık yaptı. Kendisinin konu başlığı “Bitkisel Üretim” süremiz programa göre 20 dakika, ben sözü Temel Hocaya veriyorum, Hocam buyurun.

BİTKİSEL ÜRETİM

Prof. Dr. TEMEL GENÇTAN

Namık Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi

Sayın Başkan, değerli katılımcılar; hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Konu çok geniş, çok kapsamlı, 20 dakika içerisinde Türkiye'deki bitkisel üretimin durumunu sizlere özetlemek istiyorum. Yurdumuz dünyada mevcut beş iklim kuşağından dördünün özelliklerini taşıyan, büyük ekolojik zenginliğe sahip nadir bir ülkedir. Bu durum Türkiye'de tarımın en önemli kolu olan bitkisel üretim potansiyelini artırdığı gibi, sayısız ürün çeşitliliğini ortaya çıkartmaktadır. Yurdumuzda 2005 yılı verilerine göre çayır, mera ve orman alanları dışındaki bitkisel üretim 27 milyon hektarlık alanda yapılmaktadır. Yurdumuzdaki bu bitkisel üretim alanlarının dağılımına baktığımızda, yüzde 87 tarla alanı, yüzde 6 meyve alanı, yüzde 3 sebzelik olarak sebze alanı, yüzde 2'si bağ alanı ve yüzde 2'si de zeytinlik olarak yer almakta.

61

Yurdumuzda bitkisel üretim içerisinde en önemli payı tarla bitkileri almaktadır. Tarla bitkileri kapsamında dört farklı bitki grubunda üretim yapılmaktadır. Bu bitkilerin ekilişteki payları şu şekildedir: Tahıllar toplam tarla tarımı, tarla alanı içerisinde yüzde 71, endüstri bitkileri yüzde 20, yemelik baklagiller yüzde 7 ve yem bitkileri yüzde 2'lik pay almaktadır.

Tahıllar 7 milyara yaklaşmış olan dünya nüfusunun günlük enerji gereksiniminin yaklaşık yüzde 50'sini karşılamaktadır. Türkiye dünyada tahıl üreticisi ülkeler arasında 14 milyon hektar ekim alanıyla 7 nci, 34 milyon ton üretimiyle 10 uncu sırayı almaktadır. 446 kg olan tahıl verimimizse, dünya ortalamasının yaklaşık 90 kg altındadır. Buğday yurdumuz tahıl ekilişinde yüzde 66, tahıl üretiminde yüzde 61 pay almaktadır. İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerimiz için buğday alternatifi olmayan tek ürün niteliğindedir.

2006 yılı istatistiklerine göre buğday ekilişimiz 9,3 milyon hektar, üretimse 20 milyon tondur. Buğday tarımının büyük ölçüde kuru koşullarda yapıldığı yurdumuzda verim ve buna bağlı olarak üretim, yağışa bağlı olarak yıldan yıla büyük dalgalara göstermektedir. Örneğin; kurak geçen 1999 yılında verim 199 kg dekar, üretim 18 milyon ton olmuştur. Yeterli yağışın alındığı ertesi yıl olan 2000 yılında verim 223 kg dekara, üretim 21 milyon tona çıkmıştır.

Özellikle son yıllarda alım gücünün sürekli azalması, halkımızı ekmek ve unlu ürünlere dayalı beslenmeye yöneltmiş, kişi başına yıllık buğday tüketimi 225 kg'a çıkmıştır. Toplam buğday tüketimimiz 18 milyon tonu bulmuştur. Buğdaya olan gereksinim bu

kadar yüksek olunca, kurak geçen yıllarda üretimin tüketimi karşılayamaması nedeniyle, 2,5 milyon tona varan buğday dış alımı yapılması zorunlu olmaktadır. Dünyada ekiliş ve üretim yönünden önemli bir yere sahip Türkiye'nin bu kadar yüksek miktarda buğday satın almak zorunda kalması düşündürücüdür. Türkiye öncelikle artan nüfusunu besleyebilmek ve kendine yeter olabilmek için buğday üretimini artırmak amacıyla ciddi atılımlar yapmak zorundadır. Buğday yetiştirilen alanlarda sadece yetiştirme tekniği uygulamalarında birkaç tanesini iyileştirmekle, buğday verimini 300 kg dekar düzeyine çıkartmak olasıdır bu da Türkiye'yi buğday üretiminde kendine yeter duruma getirdiği gibi, yaklaşık 4 milyon ton dış satım yapacak konuma ulaştıracaktır.

Arpa 3,6 milyon hektar ekiliş, 9,5 milyon tonluk üretimiyle buğdaydan sonra ikinci sırayı alan kültür bitkisidir. Yurdumuzda üretilen arpanın büyük bölümü biralık kalitesi yüksek, iki sıralı arpalarından oluşmaktadır. Bu kaliteli arpalar ya doğrudan hayvan yemi olmakta ya da yem sanayine gitmekte, çok az bir kısmı bira sanayinde değerlendirilmektedir.

Yurdumuzda biralık arpaların hayvan yemi olarak tüketilmesi yerine, maltlık olarak değerlendirilmesi, daha fazla gelir elde edilmesi açısından önemlidir. Bunun sağlanabilmesi için, mısır başta olmak üzere, yem olarak değerlendirilecek tahılların üretiminin artırılması gerekmektedir.

Son yıllarda yurdumuzda mısır ekiliş ve üretiminde önemli artışlar sağlanmış, mısır ekilişi 650 bin hektar, üretim 3,8 milyon tona, verim de 586 kg / dekara ulaşmıştır. Bu olumlu gelişmede 1980 yılından sonra melez mısır çeşitlerinin yaygınlaştırılmasının büyük katkısı olmuştur. Ekolojik özelliklerimiz ve melez çeşitlerin verim kapasiteleri göz önüne alındığında, Türkiye'nin mısır verimi 800 kg dekar düzeyine çıkartılabilir.

Yurdumuzda son yıllarda yem sanayinde ve hayvan yemi olarak kullanılan mısırın yanı sıra, insan gıdası olarak tüketilen mısır ürünlerinin miktarında da önemli artışlar görülmüştür. Şeker Yasasıyla, şeker pancarı üretimine getirilen kısıtlamalar, mısır nişastasından tatlandırıcı üretimini artırmıştır. Bunun sonucu olarak, sanayide hammadde olarak kullanılan mısır miktarı 3 milyon tonu aşmıştır. Günümüzde mısır üretimimiz yurtiçi tüketimini karşılayamamaktadır. Her yıl ortalama 1 milyon ton civarında mısır dış alımı yapmak zorunda kalmaktayız. Dışarıdan getirilen mısırların insan, hayvan sağlığı, çevre ve biyolojik çeşitlilik üzerin etkilerinin ne olacağı kesin olarak bilinmeyen, genetiği değiştirilmiş ürün olma riskini taşıdığı da unutulmamalıdır.

Çeltik yurdumuz için önemli bir üründür. Son yıllarda sulama suyu sağlanmasına yönelik çalışmalar sonuç vermiş ve çeltik ekilişi 2006 yılında 100 bin hektara ulaşmıştır. Ekim alanlarının genişlemesi doğal olarak üretime de yansımıştır. 1995 yılında çeltik üretimi 200 bin tonken, 2000 yılında 350 bin tona, 2006 yılındaysa 696 bin tona ulaşmıştır.

Üretimdeki artışların çok önemli bir kısmı yüksek verimli çeşitlerin üretime alınması ve çeltik yetiştirme tekniği uygulamalarının iyileştirilmesi sonucu, sağlanan artışlardan

kaynaklanmaktadır. 1995 yılında 400 kg olan çeltik verimi, 2000 yılında 603 kg dekara, 2006 yılındaysa 689 kg dekara ulaşmıştır. Dünya ortalamasının 280 kg daha yüksek olan bu verim düzeyi, çeltik üreticilerimizin ve ziraat mühendislerinin çalışmaları sonucu gerçekleştirilen gurur duyulacak bir olaydır.

Edirne İli'nde modern yetiştirme teknikleriyle üretim yapan pek çok çeltik üreticisi, Türk ziraat mühendislerinin ıslah ettiği Osmancık 97 çeşidi başta olmak üzere, yüksek verimli çeltik çeşitleriyle dekardan 1,5 ton verim almayı başarmaktadır.

Yemeklik baklagiller protein oranlarının yüksekliği nedeniyle, insan beslenmesinde ve toprağın biyolojik yapısını düzenleyerek, toprak verimliliğini artırıcı özellikleriyle de ekim nöbetinde çok önemli yere sahip olan bitki grubudur. Yurdumuzda son 10 yılda mercimek ekilişlerinde yüzde 52, üretimlerindeyse yüzde 27, nohut ekilişlerinde yüzde 31, üretimlerindeyse yüzde 27 oranında azalmalar göze çarpmaktadır. Bu azalma dünyanın en önemli mercimek üreticisi olan yurdumuzu 2000'li yıllarda 141 bin ton, 2001 yılındaysa 99 bin ton gibi büyük miktarlarda mercimek dış alımı yapar duruma getirmiştir.

Bu örnek, Türk tarımındaki çöküşü açıkça gözler önüne sermektedir. Yakın zamana kadar dünyanın en büyük kırmızı mercimek üreticisi ve dış satımcısı olan ülkemiz bugün ne yazık ki bu özelliğini büyük oranda yitirmiştir. Gereksinim duyduğu mercimeğin önemli bir bölümünü Kanada'dan almaktadır. Tohumlarında yüksek oranda yağ bulunduran bitkiler, "yağ bitkileri" olarak adlandırılır. Yurdumuzda üretilen bitkisel yağın yüzde 54'ünü ayçiçeğinden, yüzde 27'si pamuk tohumundan, yani çiğitten, yüzde 11'i zeytinden, yüzde 6'sını mısırdan ve yüzde 1'ni de soyadan elde etmektedir.

Yurdumuzda üretilen yağ, tükettiğimiz yağın ancak yüzde 25 ila 38'ini karşılamakta. Her yıl yaklaşık 1,5 milyon ton yağlı tohum ve 700 bin tona yakın ham yağ dış alımı yaparak, 950 milyon dolar döviz ödemek zorunda kalmaktayız. Ayçiçeği yurdumuzun her bölgesinde yetişebilen, tanelerinde yüksek oranda kaliteli yağ bulunduran, önemli bir yağ bitkisidir. Son 15 yılda hatalı plan politikaları, ayçiçeği üretimini yüzde 24 oranında azaltarak, 1 milyon tona geriletmiştir. Yurdumuzun yağ açığının kapatılması açısından ayçiçeği başta olmak üzere, tüm yağlı bitkilerin ekim alanlarının genişletilmesi ve verimliliğinin artırılması gerekiyor. Yağ bitkilerinin verimlerinin o ekolojide yetişebilecek diğer bitkilere göre daha düşük olması nedeniyle, bu bitkilerin fiyat yönünden desteklenmesi zorunludur.

Zeytinin anavatanı Anadolu'dur. Yurdumuzdaki yaklaşık 100 milyon zeytin ağacından, var yılında 1,8 milyon ton, yok yılında 850 bin ton zeytin üretilmektedir. Zeytinyağı üretimimiz var ve yok yılına bağlı olarak 115-160 bin ton arasında değişmektedir. Son yıllarda zeytin ve zeytinyağı fiyatlarındaki yükselmeler ve dış satım olanaklarının artması, yeni zeytinlik tesislerini hızlandırmıştır.

Yurdumuzun sahip olduğu özellikler nedeniyle zeytin ve zeytinyağı dış satımı yönünden çok büyük bir potansiyele sahiptir. Özellikle, gelişmiş ülkelerin tercih ettiği ve

yüksek fiyatlarla pazarlama şansı olan organik zeytin ve organik zeytinyağı üzerinde durulması gerekir.

Pamuk, lifleriyle tekstil, çiğit adını verdiğimiz tohumlarıyla yağ sanayine, küspesiyle de yem sanayine hammadde sağlayan çok önemli bir bitkidir. Yurdumuzda pamuk tarımı Ege, Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde yoğunlaşmıştır. Yurdumuzun lif pamuk üretimi 800-900 bin ton olup, tekstil sanayinin gereksinimini karşılayamamaktadır. Her yıl yaklaşık 800 bin tona yakın pamuk dış alımı yapılmakta ve 1 milyar dolar civarında döviz ödemekteyiz. Pamuk hasadında mekanizasyonun yaygınlaştırılmaması ve üretim maliyetlerinin yüksekliği, pamuk üretimimizi kısıtlamaktadır.

Yurdumuzda yetiştirilen ve yine gelişmiş ülkelerin tercih ettiği ekolojik tekstil ürünlerinin hammaddesi olan organik pamuk ve doğal renkli pamuk üretiminin yaygınlaştırılması önemli döviz geliri sağlayacaktır. Nişasta ve şeker bitkileri grubunda ilk olarak patatesi ele alıyoruz. 2006 yılı patates üretimimiz 4 milyon tondur. Son 40 yılda patates dikim alanlarında yüzde 10 azalmaya karşı, verimde yüzde 24'lük artış nedeniyle patates üretimi yüzde 148 oranında artmıştır. Üretim artışında yüksek verimlilik çeşitlerinin ekilişinin yaygınlaşması, sağlıklı, kaliteli tohumlukların üreticiye ulaştırılması ve yetiştirme tekniği uygulamalarındaki iyileştirmelerin çok önemli katkısı olmuştur.

64 — Son yıllarda "patates siğili" olarak adlandırılan mantar hastalığı nedeniyle, patates dikim alanlarındaki zorunlu daralma, üretimde 500 bin tona yakın düşüşe neden olmuştur. Yurdumuzda patatesin pazarlama sorununun çözülmemiş olması, üretim artışını büyük oranda engellemektedir. Patates endüstrisinin geliştirilerek, patatesin işlenmiş ürüne dönüştürülmesi bir yandan iç tüketimde artış sağlarken, diğer yandan da dış satımı kolaylaştıracaktır.

Şeker pancarı yetiştiriciliği ve şeker üretimi yurdumuzda tarıma dayalı sanayinin ilk örneğidir. 1926 yılında 5 bin hektar ekiliş ve 5 bin ton üretimle başlayan şeker pancarı yetiştiriciliği, 1998 yılında 500 bin hektara ve 22,5 milyon ton üretime ulaşmıştır. 99 yılında Şeker Yasasıyla kota uygulamalarına geçilmiş, şeker pancarı ekilişi 340 bin hektara, üretim 14,4 milyon tona gerilemiştir. Şeker pancarı ekilişinin kısıtlanması küspe ve melas üretimini de düşürdüğünden, hayvancılığımızı da olumsuz yönde etkilemiştir. İlginç olan şeker üretimimizi azaltırken, yurdumuzda nişasta bazlı şeker üretimi yapan şirketlerin şeker üretimindeki paylarının artırılması için baskı yapılmasıdır.

Yurdumuzda yaklaşık 400 bin aile geçimini tütünden ve tütün tarımından sağlamak-tadır. 94 yılında üretim fazlasını önlemek amacıyla getirilen kota sonucu, tütün ekim alanları büyük ölçüde azalmıştır. 2002 yılında çıkartılan Tütün Yasasıyla, Tekel tarafından yapılan destekleme alımlarına son verilmiş bu da tütün üretiminde önemli düşüşlere yol açmıştır.

Yurdumuzda üretilen tütünün yüzde 96'sını Şark tipi tütün oluşturmakta. Çok az Virginia ve Burley tipi tütünler yetiştirilmektedir. Ürettiğimiz Şark tipi tütünün yarısına yakını dışarıya satılmaktadır.

Yurdumuzda 1993 yılından sonra sigara üretimine başlayan çokuluslu şirketler sigara üretimleri için büyük miktarlarda Virginia ve Burley tipi tütünler gereksinim duymaktadır. Yurdumuzda bu tür tütünlerin üretiminin yeterli olmaması nedeniyle, her yıl tütün dış satımımız kadar Virginia ve Burley tipi tütün dış alımı yapmaktayız.

Şimdi, bitkisel üretimin diğer kolu olan bahçe bitkilerinden size kısa özetler vermek istiyorum. Birçok meyve ve sebzenin gen merkezi olan yurdumuz, sahip olduğu tür ve çeşit zenginliğinin yanı sıra, üretim potansiyeli ve kaliteli ürünleriyle, gerçek bir bağ bahçe cennetidir. Bahçe bitkilerinin yurdumuzdaki ekiliş paylarına baktığımızda, yüzde 41'ini meyvelikler, yüzde 39'unu sebze yetiştirilen alanlar ve yüzde 20'sini bağ alanları oluşturmaktadır. Meyveleri de kendi içerisinde grupluyoruz. Örneğin, yumuşak çekirdekli meyveler elma, armut ve ayva benzerleri anavatani yurdumuz ve bu türlere ait çeşit zenginliğine sahip bir ülkeyiz.

2 milyon tonu aşan elma üretimiyle Türkiye dünyanın üçüncü elma üreticisidir. Ayva üretiminde dünya birincisi, armut üretimindeyse, dünya altıncısı olan Türkiye yumuşak çekirdekli meyvelerde pazarın istediği çeşitleri yeteri kadar üretmediği ve süreklilik sağlayamadığı için, arzu edilen düzeyde dış satımı gerçekleştirememektedir.

Yurdumuz sert çekirdekli meyve üretiminde dünyada çok önemli bir yere sahiptir. 460 bin tona ulaşan kayısı üretimiyle dünya birincisi olan Türkiye, dış satımının çok büyük bir bölümünü ki, bu 96 bin ton civarında kuru kayısı olarak yapmaktadır. Dünya kuru kayısı üretiminin yüzde 25'ini tek başına Malatya İli sağlamaktadır. Türkiye son 10 yılda kiraz yetiştiriciliğinde büyük bir atılım yapıp, üretimini 310 bin tona çıkartarak, dünya birincisi konumuna gelmiştir. Dünya kiraz dış satımının yüzde 20'sini karşılayan Türkiye, 2006 yılında 54 bin tonla kiraz dış satımında Amerika Birleşik Devletlerinin ardından ikinci sıraya yükselmiştir.

Kiraz üretimindeki bu olumlu gelişmeler, yetiştiricilerin belli bir çeşide yönelmeleri, sulama, gübreleme, budama, hastalık ve zararlılarla savaşım gibi, yetiştirme tekniği uygulamalarının iyileştirilmesiyle sağlanmıştır. Burada özel sektör kuruluşlarının çeşit ve anaç seçiminde üreticiyi yönlendirmeleri ve sağladıkları desteğin de çok önemli katkısı olmuştur.

Sert kabuklu meyveler grubunda Türkiye fındık başta olmak üzere, antepfıstığı, badem, ceviz ve kestane gibi sert kabuklu meyve türlerinin büyük bölümünün geleneksel üreticisi konumundadır. Yurdumuzda 660 bin tonu aşan fındık üretimiyle, dünya fındık üretiminin yüzde 71'ini karşılamaktadır. Ürettiği fındığın çok büyük bir bölümünü işlenmiş olarak dış satıma sunan Türkiye, fındık dış satımından her yıl yaklaşık 1 milyar dolar döviz geliri sağlamaktadır. Son yıllarda fındık üretim alanlarının aşırı genişlemesi, üretimin ve stokların artmasına, dış pazarlarda fındık fiyatını olumsuz yönde etkileyerek, dış satım gelirimizin düşmesine yol açmaktadır. Stokların azalması için, dış satımın genişletilmesinin yanı sıra, üretimin sadece yüzde 10'u düzeyinde olan yurtiçi tüketimin artırılması için de önlemler alınmalıdır.

2006 yılı istatistiklerine göre Türkiye'nin antepfıstığı üretimi 110 bin tona ulaşmıştır. Bu üretim düzeyiyle Türkiye, antepfıstığı üreten sıralamasında yüzde 8,5 payla 4 üncü sırayı almaktadır. Yurdumuzda üretilen antepfıstıklarının ince ve içlerinin küçük olması nedeniyle, dış pazarlarda çerezlik olarak tercih edilmemektedir. Dış satımımız daha çok yeşil iç fıstık olarak yapılmaktadır. Dış satımı artırmak için, meyveleri iri ve içleri dolgun olan İran çeşitlerine benzer özellikteki çeşitlere yönelmeli, yerli çeşitlerde meyvelerin irileşmesini sağlayacak, yetiştirme tekniği uygulamalarına özen gösterilmelidir.

Türkiye 43 bin tonluk üretimiyle, dünya badem üretiminde önemli bir potansiyele sahip olmasına karşın, bunu iyi değerlendirememektedir. Yurdumuzun her bölgesi badem yetiştiriciliği için uygun özellikler taşımasına karşın, badem ağaçlarının ilkbahar son donlarından fazla zarar görmesi nedeniyle, üreticiler badem üretimine yönelmemektedir. Yurdumuzda 4 milyondan fazla ceviz ağacı bulunmakta ve 130 bin ton ceviz üretilmektedir. Türkiye bu üretim düzeyiyle dünya sıralamasında 4 üncü sırayı almaktadır.

Yurdumuzda son yıllarda aşılı fidanlarla, pazarın isteği çeşitlerden oluşan kapama bahçeleri sayısının artması, ceviz üretiminde önemli bir gelişme olarak değerlendirilmelidir.

Yurdumuzda turunçgil yetiştiriciliği daha çok Ege ve Akdeniz bölgelerinde yoğunlaşmıştır. Toplam 2,5 milyar tonu aşan turunçgil üretimimizin yüzde 48'ini portakal, yüzde 23'ünü mandalina, yüzde 23'ünü limon ve yüzde 6'sını altıntop oluşturmaktadır. Turunçgil dış satım miktarı 685 bin tona ulaşmıştır. Turunçgil dış satımında limon yüzde 32, mandalina yüzde 31, portakal yüzde 19 ve altıntop yüzde 17 pay almaktadır.

Yurdumuzda turunçgil işleme sanayinin yeterince gelişmemiş olması nedeniyle, turunçgil üretimimizin sadece yüzde 10'u işlenebilmektedir. Türkiye diğer Akdeniz ülkeleriyle kıyaslandığında, turunçgil üretimi açısından, dış satım yönünden büyük bir potansiyele sahip olmasına karşın, ürünlerimizin dış pazarlarda düşük fiyatlarla satılması nedeniyle elde edilen döviz geliri oldukça düşük düzeyde kalmaktadır.

Asmanın ana vatanı olan Anadolu'da 7 bin yıldan beri bağcılığın yapıldığı arkeolojik buluntulardan bilinmektedir. 550 bin hektarı bulan bağ alanı ve 4 milyon tonu bulan üretimiyle Türkiye dünya bağ alanları sıralamasında 4 üncü, üzüm üretiminde 6 ncı sırayı almaktadır. Üzüm üretimimizin yüzde 40'ını kurutmalık, yüzde 30'unu sofralık, yüzde 28'ini şıralık ve yüzde 2-3'ünü şaraplık olarak değerlendirmekteyiz.

Kurutmalık üzümde yurdumuz 400 bin tonluk üretimiyle dünyanın en büyük üreticisi konumundadır. Ürettiğiniz kuru üzümün ¾'ünü dış satıma sunmaktadır. Yurdumuzda yakın zamanda özellikle örtü altı turfanda üzüm üretiminde önemli artışlar sağlanmıştır. Son yıllarda yurdumuzda şaraba karşı ilginin artması, yurdumuzun her bölgesinde butik şarapçılığa özendirmiş ve yeni bağ alanları tesis edilmiştir. Fakat, son dönemde şaraba uygulanan ağır vergiler şarapçılığa ve şaraplık üzüm yetiştiriciliğine büyük darbe indirmiştir.

Sebzecilik: Yurdumuzda sebze yetiştiriciliği 1 milyon hektar alanda yapılmakta, yılda 26 milyon ton sebze üretilmektedir. Sebze üretimimizin yaklaşık yüzde 82'si açıkta, tarla sebzeciliği şeklinde, yüzde 18'iye örtü altı sebzeciliği şeklinde yapılmaktadır. Seralarda üretilen sebzelerin yüzde 47'sini domates, yüzde 32'sini hıyar yüzde 9'unu biber ve yüzde 7'sini patlıcan oluşturmaktadır.

Yurdumuzda üretilen sebzelerin yüzde 76'sı taze olarak tüketilmekte, sadece yüzde 20'si işlenmekte, yüzde 4'düyse taze olarak dış satıma sunulmaktadır. Türkiye'nin coğrafik ve ekolojik özellikleri her türlü sebze tarımı için uygun özelliklere ve avantajlara sahiptir. Özellikle her türlü sebzeyi yıl boyunca pazara sunabilecek, üretim bölgelerine sahip olması, yurdumuzu sebze dış satımına avantajlı konuma getirmektedir.

Yurdumuz sebze yetiştiriciliğinde en önemli sorun üretim planlamasının olmamasıdır. Ürün ve çeşit seçeneğinde tüm inisiyatif üreticiye bırakılmıştır. Bu durum bazı ürünlerin yeterince yetiştirilmediği yılda sıkıntı çekilmesine ve fiyatların yükselmesine, ertesi yıl çok ekildiği için, gereksinimden fazla üretilmesi sonucu fiyatların aşırı düşerek, üreticinin zarar görmesine yol açmaktadır. Türkiye önemli bir sebze üreticisi ülke olmasına karşı, bu özelliğini dış satımda iyi değerlendirememektedir. Üreticilerimizin bilinçsiz, kontrolsüz gübre, hormon ve tarım ilacı kullanmaları, sebze dış satımımızı olumsuz yönde etkilemektedir.

Bitkisel üretimdeki başlıca sorunları ana hatlarıyla size vurgulamak istiyorum. Yurdumuzda son 50 yılda işbaşına gelen hükümetlerin, ülke kalkınmasının önündeki en önemli engelin tarım sektörü ve kırsal yörede yaşayan çiftçiler olduğunu kabul etmesi, kalkınmamızın tarımı dışlayarak, sanayileşmeyle olabileceği düşüncesi, tarımımızı bugünkü olumsuz duruma getirmiştir.

Bu kabullenme doğrultusunda izlenen politikalarla, her yıl bütçeden tarıma ayrılan pay azaltılmış, üreticilere sağlanan destekler kaldırılmış, bunun sonucunda da üretim düşmüş ve tarım gerilemiştir. Bu olumsuz gidişin bitkisel üretimdeki görüntüsü genelde üretimin azalması, ülkenin kendine yeter durumdan dış alımcı konuma gelmesi şeklinde olmuştur.

Yurdumuzdaki bitkisel üretimin başlıca sorunlarını sadece maddeler halinde veriyorum. Tarımsal yapının iyileştirilmesi, yetiştirme tekniği uygulamalarının iyileştirilmesi, girdilerin etkin kullanımı, tarımsal üretim planlaması, ürün fiyatlarıyla, girdi fiyatlarının dengelenmesi, üretime yönelik desteklerin artırılması gerekir. Teşekkür ederim.

GIDA EGEMENLİĞİ AÇISINDAN TÜRKİYE HAYVANCILIĞI

Prof. Dr. MUSTAFA KAYMAKÇI

E.Ü. Ziraat Fakültesi

mustafa.kaymakci@ege.edu.tr

Özet

Hayvansal besinler, dengeli ve sağlıklı beslenme açısından, bitkisel besinlere göre kimi yapısal üstünlüklere sahiptir. Bu nedenle, anılan besinler için gıda egemenliği her ülkede öne çıkan konuların başında gelir. Türkiye'de 1980'li yıllardan sonra uygulanan yeni-liberal politikalar ile özellikle kırmızı et, süt, yapağı ve deri gibi ürünlerde hayvan sayısında da azalmalar nedeniyle, önemli düşüşler olmuştur. Bugünkü politikalar sürdürülürse, Türkiye'nin Avrupa Birliği-Gümrük Birliği ve Avrupa Birliği-Tam Üyelik seçeneklerinde 2015 yılında Avrupa Birliği'nden 2.6 milyar dolarlık kırmızı et ithalatı söz konusu olacak. Gıda egemenliği için, tarımın diğer kollarında olduğu üzere hayvansal üretim politikalarında da ulusal politikalar ağırlık vermek zorunluluğu vardır. Bu amaçla, ABD/AB egemenliğindeki Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası tarafından Türkiye'ye benimsetilmeye çalışılan önermelerin tekrar gözden geçirilmesi şarttır.

GİRİŞ

Hayvansal üretim; doğa, canlı hayvan, araç-gereç, emek, teknik bilgi ve sermaye gibi üretim araçlarını kullanarak hayvansal ürün elde etmek şeklinde tanımlanabilir. İnsanlarımızın sağlıklı ve dengeli beslenmesi, kırsal kesimde kısa erim ve en az yatırımla istihdam yaratması, hayvancılığa bağlı sanayinin geliştirilmesi, aile ekonomisinin desteklenmesi, iç ve dış ticaret dengelerinin sağlanması ve tarımda verimliliğin artırılması gibi nedenlerle hayvansal üretim, Türkiye için yaşamsal bir öneme sahiptir.

Hayvansal üretimin temel çıktıları olan et, süt, yumurta, bal, arı sütü ve polen gibi besinler, sağlıklı ve dengeli beslenme açısından, bitkisel besinlere göre kimi yapısal üstünlükler gösterirler. Bunlar arasında; biyolojik değeri tam proteinleri içermeleri,

proteinlerinin yararlanma oranlarının yüksek olmaları ve sindirilmelerinin daha kolay olması gibi özellikleri sayılabilir. Anılan nedenlerle dengeli ve sağlıklı beslenmenin sürdürülmesi için gıda egemenliği⁽¹⁾, ülkeler açısından bir zorunluluk taşıır.

Türkiye hayvancılığının günümüzde ciddi boyutlarda teknik ve ekonomik sorunları vardır. Bu sorunların çözümü için, Türkiye gerçeklerine uygun, iç dinamiklerden en yüksek düzeyde yararlanmayı öngören, uzun erimli, olası ölçüde en fazla kesimin mutabakatını sağlamış ulusal hayvancılık politikalarına gereksinim vardır.

Yazıda, ulusal hayvancılık politikalarına ilişkin teknik ve sosyo-ekonomik önlemlerin neler olabileceği tartışılmaya açılacaktır. Bununla birlikte, bir durum saptamasına gereksinim duyulmuştur. Bu nedenle önce, Türkiye tarımı ve hayvancılık politikalarının yakın bir tarihçesi ile hayvansal üretimin genel bir görünümü ve sorunları kısaca anlatılmıştır. Daha sonra ulusal hayvancılık politikalarının zorunluluğuna temel olmak üzere, Türkiye-Avrupa Birliği (AB) olası entegrasyonunun hayvansal üretim üzerine etkisi irdelenmiştir.

TÜRKİYE TARIMI ve HAYVANCILIK POLİTİKALARININ YAKIN TARİHÇESİ

Türkiye tarımı, ekonominin bütününde olduğu üzere, 1980'li yılların başından itibaren, Uluslararası Para Fonu (UPF), Dünya Bankası (DB) ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) gibi uluslararası ekonomik kuruluşların, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve AB yönlendiriciliğinde, egemenliği altına sokulmaya başlandı. Bunun başat nedeni, Batı ülkelerinde ekonomik büyümenin iç ve dış pazarların daralması ile sanayileşmiş ülkeler arasında rekabetin kızışması gibi nedenlerle, bir duraksama hatta gerileme evresi içine girmesi, bir başka deyişle uluslararası sermayede krizler yaşanmaya başlanmasıydı.

Bu ülkeler krizden çıkış için, çevre ülkelerin ulusal ekonomilerini daha yüksek düzeyde merkezin kullanımına açmayı düzenleyen yeni-liberal politikaları devreye soktular. Yeni-liberal politikalara, iktidar ve egemenlik yapısının anlaşılmasını saklayan ve örten bir ideolojik terim üretildi, "Küreselleşme"⁽²⁾ denildi.

⁽¹⁾ Gıda egemenliği (Food sovereignty), bireylerin, toplulukların ve ülkelerin kendi gıdalarını (besinlerini) üretebilmeleri ve bu amaca yönelik olarak tarım politikalarını belirleyebilme hakları olduğunu tanımlayan bir terimdir. Görelî olarak yeni bir kavramdır. Ülkelerin tarımlarını yıkıma götüren tarımsal ticaretin liberalleşmesine karşı bir tavır olarak ortaya çıkmıştır. Gıda egemenliği, ulusal gıda pazarlarının, adil olmayan dış ticaretten korunması, çiftçilerin toprak ve kredi gibi kaynaklara sahip olmasını geliştirmesi ile genetik, toprak ve su kaynakları üzerindeki haklarını, tekelleri şirketlere karşı korunarak sağlanabilir (Tolios, 2005; Anon., 2007a). Gıda güvenliği ise birey, toplum ve ülkelerin sağlıklı ve dengeli beslenmesi açısından yeterli besin maddelerine sahip olması olarak tanımlanabilir. Ancak gıda güvenliği için iç kaynaklar kadar dış kaynaklar da yararlanabilir. Gıda güvenilirliği ise gıdaların insanlarda hastalığa neden olmayacak bir yapısal özelliğe sahip olmasıdır. Kimi yayınlarda gıda güvenliği ile gıda güvenilirliği terimleri karışıklığı vardır.

⁽²⁾ Küreselleşme, Batı (merkez ya da kuzey) ülkelerinde üretilen sosyo-ekonomik politikalara verilen genel bir terimdir. Bu politikalar, çevre ülkelerine farklı yaptırımlarla kabul ettirilmeye çalışılmaktadır. Çevre ülkeleri için burada bir edilgenlik vardır. Bu nedenle uygun terimin, küreselleşme değil, küreselleştirme olması gerektiği kanısındayım. Diğer yandan, uluslararası sermaye akışını denetleyen ve bankaların büyük bir kısmının sahibi ve yöneticileri ABD/AB olduğundan küreselleştirilmeden daha çok emperyalizmden söz etmek daha doğru. Küreselleştirilme, dünyada gerçek iktidar ve egemenlik yapısının anlaşılmasını zorlaştıran, saklayan ve örten bir ideolojik kavramdır (Kaymakçı, 2006b).

Bu bağlamda, küreselleşmenin patronları olan ABD/AB de bitkisel ve hayvansal üretim fazlalıkları ile tarımsal sanayi girdilerine (gübre, ilaç, gıda girdileri, tohumluk ve damızlık hayvan gibi) pazar bulunması ve pazarın hacminin genişletilmesi ön zorunluluk olarak ortaya çıktı. Bunun için Türkiye gibi ülkelerde yurt içi üretimin geriletilmesi gereği vardı (Kaymakçı, 2006a).

Türkiye’de tarımda ve özellikle hayvansal üretimde yeni-liberal politikalar ile (Kaymakçı ve ark. 2006);

1. 1980’li yıllarda iç pazarda geçici olarak yükselen hayvansal ürün fiyatlarını düşürmek ve terbiye etmek amacıyla, özellikle AB’den süt, peynir ve kırmızı et gibi hayvansal ürün dışalımını oldu.

2. Bu bağlamda, bu stoklara neden olan sığırların elden çıkarılması amacıyla, Türkiye, ABD/AB tarafından gebe düve dışalımına yönlendirildi. Bununla birlikte dışalım yapılan düvelere, teknik ve ekonomik altyapı sağlanamadı. Neredeyse yarısı kasaba gitti ya da öldü. Bu şekilde ABD/AB’nin elindeki ürün ve sığır stokunun eritilmesine hizmet edilmiş oldu.

3. Ülke hayvancılığı denilince, ağırlıklı olarak sığır anlaşıldı ya da benimsetildi. Bu bağlamda, sığırdaki kimi önemli gelişmeler de elde edildi. Bugün özellikle Ege ve Marmara’da sorunlarıyla birlikte entansif süt sığircılığı belirgin bir durum aldı. Sığırdaki verimlilik görece olarak arttı. Bununla birlikte koyun ve keçi yetiştiriciliği büyük ölçüde ihmal edildi. Bu türlerin varlığında ciddi azalmalar oldu.

4. Tarımın diğer kollarında olduğu üzere, hayvansal üretime girdi sağlayan ve fiyat düzenleyen KİT’ler özelleştirildi. Özelleştirmelerde, kooperatif örgütlenmelere hiç şans verilmedi. Diğer yandan aslında yetersiz olan hayvancılık desteklemeleri de azaltıldı. Bu durumun sonucu olarak üretici gelirleri geriledi. Tarımsal işletmelerin ve hayvan varlığının büyük bir çoğunluğunu oluşturan küçük ve orta ölçekli işletmeler erime sürecine girdi. Bu durumdan tüketici de olumsuz olarak etkilendi.

HAYVANSAL ÜRETİMİN GENEL GÖRÜNÜMÜ ve SORUNLARI

Hayvan Varlığı

Türkiye’de, son yıllarda hayvan sayısında önemli azalmalar olmuştur. FAO verilerine göre 1990 yılı temel alındığında 2006 yılına göre sırasıyla sığırdaki %10.7, koyunda %39.0, keçide %44.4 ve mandada %76.5’lik bir düşüş gözlemlenmektedir (Anon., 2006; TÜİK, 2008). Türkiye’de nüfus artışı⁽³⁾ (15 yıllık süreçte nüfus artışı %28.2’dir) dikkate alınarak birim insan başına hayvan sayısındaki değişim irdelendiğinde ise görece azalma sırasıyla sığırdaki %30.5, koyunda %52.6, keçide %56.7 ve manda da %81.7’dir.

Dünya hayvan varlığının yıllarla göre değişimi nüfus artışı dikkate alınmaksızın irdelendiğinde ise, koyunda gözlemlenen %8.9’luk azalmanın dışında bütün hayvan türle-

⁽³⁾ Türkiye nüfusu 1990 yılında 56 203.000, 2005 yılında 72.065.000, Dünya nüfusu 1990 yılında 5.7 milyar, 2005 yılında 6.4 milyar civarındadır. 2006 yılı için de aynı nüfus değerleri alınmıştır (Anon., 2006; TÜİK, 2008).

rinde artışın olduğu görülmektedir. Dünyada nüfus sayısı dikkate alınarak birim insan başına hayvan sayısındaki değişim irdelendiğinde; sığırdaki %4.4, koyunda %18.9'luk bir azalma, buna karşılık keçide %27.95 ve manda da %6.5'luk bir artış vardır.

Çizelge 1. de Türkiye ve dünyada hayvan varlığının yıllara göre değişimi verilmiştir.

Çizelge 1. Türkiye ve dünyada hayvan varlığının yıllara göre değişimi (Anon., 2006; FAOSTAT, 2008; TÜİK, 2008)

Hayvan Türleri	Türkiye*				Dünya**			
	Yıllar		Değişim		Yıllar		Değişim	
	1990	2006	Miktar (%)	Nüfus başına (%)	1990	2006	Miktar (%)	Nüfus başına (%)
Sığır	12173	10871	-10.7	-30.5	1298	1383	+6.6	-4.4
Koyun	43647	26614	-39.0	-52.6	1209	1101	-8.9	-18.9
Keçi	11942	6643	-44.4	-56.7	587	837	+42.6	+27.9
Manda	429	101	-76.5	-81.7	148	177	+19.6	+6.5

* Türkiye (bin baş)

** Dünya (milyon baş)

Kırmızı Et Üretimi ve Tüketimi

Türkiye'de hayvan sayısındaki düşüşe bağlı olarak kırmızı et üretiminde azalma olduğu görülmektedir. FAO verilerine göre 1990 yılı temel alındığında 2006 yılına göre sırasıyla sığırdaki %5.5, koyunda %73.1, keçide %78.6, mandada %84.5'lik bir düşüş vardır (Anon., 2006; TÜİK, 2008). Toplam miktarda ise azalma %40.9 dolayındadır. Nüfus artışı dikkate alınarak, birim insan başına kırmızı et üretiminde değişim irdelendiğinde ise görece azalma, sığırdaki %26.5, koyunda %79.1, keçide %83.3 ve mandada %87.9'dur. Nüfus başına toplam kırmızı et üretiminde azalma %40.91'dir.

Dünya kırmızı et üretiminde miktar olarak bir artış söz konusudur. Bu oranlar sırasıyla, sığırdaki, koyunda, keçide, mandada ve toplamda; %14.4, %23.0, %86.5, %40.4 ve %19.1'dir. Nüfus artışı dikkate alındığında artış oranları daha düşük kalmıştır.

Çizelge 2. de Türkiye ve dünyada kırmızı et üretiminin yıllara göre değişimi özetlenmiştir.

Çizelge 2. Türkiye ve dünyada kırmızı et üretiminin yıllara göre değişimi (Anon., 2006; FAOSTAT, 2008; TÜİK, 2008)

Hayvan Türleri	Türkiye*				Dünya**			
	Yıllar		Değişim		Yıllar		Değişim	
	1990	2006	Miktar (%)	Nüfus başına (%)	1990	2006	Miktar (%)	Nüfus başına (%)
Sığır	360704	340705	-5.5	-26.5	53363	61033	14.4	+1.9
Koyun	304000	81889	-73.1	-79.1	7017	8632	23.0	+9.5
Keçi	66000	14133	-78.6	-83.3	2651	4945	86.5	+66.1
Manda	11445	1774	-84.5	-87.9	2267	3182	40.4	+25.0
Toplam	742149	438511	-40.91	-54.0	65298	77792	19.1	+6.1

* Türkiye (ton)

** Dünya (bin ton)

Türkiye kırmızı et üretimi ile dünyada kırmızı et üretimi artış hızı karşılaştırmalı olarak ele alındığında Türkiye'de azalma, dünyada ise bir artış gözlemlenmektedir. Nüfus başına et üretimi açısından aradaki farklılık, %60 dolayındadır. Üstelik dünya kırmızı et üretimine domuz eti eklenmemiştir. Domuz eti üretimi de hesaba katılırsa, aradaki fark daha da büyük olacaktır.

Türkiye'nin 1990 yılında 12.6 kg olan kişi başına kırmızı et tüketimi, 2006 yılında 7.4 kg'a düşmüştür (Anon., 2007b; TÜİK, 2008). Küçükbaş et tüketiminde gözlemlenen azalma, büyükbaş göre daha fazla olmuştur. AB ve ABD ile kırmızı et tüketimi açısından bir karşılaştırma yapıldığında ise bunların Türkiye'ye göre 1.5 ile 4 katı arasında değişen oranlarda daha fazla et tükettiği gözlemlenmektedir (Anon., 2007b).

Süt Üretimi

Türkiye süt üretimi 2006 yılı verileri dikkate alındığında, 1990 yılına göre miktar olarak sığırdaki %36.5'lik bir artış vardır (Anon., 2006; TÜİK, 2008). Buna karşılık sırasıyla koyun, keçi ve mandada %30.6, %24.9 ve %79.3'lük bir azalma görülür. Bununla birlikte toplam süt üretiminde sığırın aldığı pay, 2006 yılında %90'lara çıkmıştır.

Diğer yandan hayvan sayısında azalmaya karşılık toplam süt miktarında artışın bir nedeni de, TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu)'nun 1984 yılından beri kullandığı katsayıyı 2001 yılı Tarım Sayımı sonuçlarına göre değiştirmesi ve bunu 2003 yılı üretimine yansıtmasıdır. Aslında 1990–2005 yılları arasındaki 15 yıllık süreçte sağılan hayvan sayısında %53.5'lük bir azalma olmuştur (Anon., 2007b).

Nüfus başına süt üretim artışı dikkate alındığında ise, yukarıda anılan düzeltmeye karşılık, sığırdaki %6'lık bir artış, toplam sütte %3.4'lük, koyun, keçi ve mandada ise sırasıyla %46.0, %41.5 ve %83.9'luk bir azalma söz konusudur.

Çizelge 3. Türkiye ve dünyada süt üretimi değişimi (Anon., 2006; FAOSTAT, 2008; TÜİK, 2008)

Hayvan Türleri	Türkiye*				Dünya**			
	Yıllar		Değişim		Yıllar		Değişim	
	1990	2006	Miktar (%)	Nüfus başına (%)	1990	2006	Miktar (%)	Nüfus başına (%)
Sığır	7961	10867	36.5	+6	479156	549692	14.7	2.2
Koyun	1145	795	-30.57	-46.0	7984	8723	9.3	-2.7
Keçi	338	254	-24.9	-41.5	9959	13800	38.6	23.4
Manda	174	36	-79.3	-83.9	44076	80093	81.7	61.8
Toplam	9618	11952	24.3	-3.4	541175	653789	20.8	7.6

* Türkiye (ton)

** Dünya (bin ton)

Dünyada süt üretiminde, bütün türler temelinde son 16 yıllık sonuç içinde artış olmuştur. Anılan artışlar sığır, koyun, keçi ve mandada sırasıyla %14.7, %9.3, %38.6 ve %81.7'dir. Nüfus başına değişimde ise koyunda %2.7'lik bir azalma, sığır, keçi ve mandada %2.2, %23.4 ve %61.8'lik bir artış gözlemlenmektedir.

Türkiye'de kişi başına yıllık süt eşdeğeri tüketiminin 1990 yılında 146 kg/kişi iken,

2006 yılında 141 kg/kişi'ye düştüğü görülmektedir (Anon., 2007b; TÜİK, 2008). Dünyada süt tüketimine bakıldığı zaman ise süt tüketiminin, Türkiye'ye göre düşüş göstermediği, ya sabit kaldığı ya da yükseldiği gözlemlenmektedir. Örneğin, yıllık kişi başına süt tüketimi, ABD'de Türkiye'nin 2 kat Almanya'nın ise 2.3 kat daha fazladır (Anon., 2007b).

Tavuk Eti ve Yumurta Üretimi

Türkiye'de gerek tavuk eti, gerekse yumurta üretiminde, kırmızı et ve süt üretiminin aksine, son 16 yılda önemli artışlar gözlemlenmektedir. Bu artış miktar olarak tavuk etinde %126.3, yumurtada %67.5'dir. Nüfus başına ise yine tavuk etinde artış %75.5 ve yumurtada %29.8 düzeyindedir.

Çizelge 4. Türkiye'de tavuk eti ve yumurta üretimi (Anon., 2007b; TÜİK, 2008)

	Yıllar*		Değişim	
	1990	2006	Miktar (%)	Nüfus başına (%)
Tavuk Eti	402	910	126.3	75.5
Yumurta	385	645	67.5	29.8

* Tavuk eti ve yumurta üretimi (bin ton/yıl)

Hayvan Başına Verimlilik

Sığır

Türkiye sığır varlığında, 1990 yılından 2006 yılına kadar olan süreçte, kültür ırklarının oranının hızlı bir şekilde arttığı gözlemlenmektedir. Buna göre 2006 yılında kültür, melez ve yerli ırkların oranı sırasıyla %25.5, %43.2 ve %31.3'dür (TÜİK, 2008). Genotiplere göre ortalama süt verimleri kültür, melez ve yerli ırklarda sırasıyla 3885 kg, 2706 kg ve 1316 kg'dır. Türkiye ortalaması ise 2508 kg'dır (Uzmay ve Kaya, 2007).

Sığırlarda inek başına süt verim artışının nedenleri arasında 1970 ve 1980'li yıllarda yoğun bir şekilde kültür ırkları dışalımının yapılması ve desteklemelerin ağırlıklı olarak sığır türüne verilmesi söylenebilir. Sığır dışalımları AB ve ABD gibi ülkelerin stoklarının eritilmesine de hizmet etmiştir. Bu bağlamda uygulanan politikalar ise doğrudan ve dolaylı olarak dış dinamiklerce belirlenmiştir.

Koyun

Türkiye koyun varlığının büyük bir çoğunluğunu %97 oranında yerli ırklar oluşturmaktadır. Koyunda hayvan başına karkas ağırlığı ve süt üretimi sırasıyla 18 kg ve 50 kg civarındadır. Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte, yünlü dokuma sanayinin gereksinimlerini karşılamak için merinoslaştırma çalışmalarına önem verildiği, daha sonradan süt ve et verim yönlü çalışmaların yapıldığı söylenebilir. Ancak bu çalışmalar yaygınlaştırılamamıştır. Son yirmibeş yılda koyunculuk en ihmal edilen bir üretim etkinliği olmuştur. Burada özellikle kentleşmenin hızlanmasıyla yeni tüketim ölçütlerinin devreye girmesiyle kitlelerin koyun eti tüketiminden uzaklaşması da telkin edilmiştir. Başka diğer etmenlerin de eklenmesiyle koyun sayısında hızlı bir düşüş olmuştur. Ancak koyun sayısında hızlı düşmenin yanında verimlilikte yeterli artış olmaması toplam kırmızı et açığını

büyütmüştür. Son dönemlerde bu açığın kapatılmasında yeniden koyunculuğa önem verilmesi görüşü tartışılmaya başlanmıştır (Kaymakçı ve ark., 2005).

Keçi

Türkiye'de keçi varlığının ağırlığını kıl keçisi oluşturur. Keçi başına karkas ağırlığı ve süt verimi sırasıyla 15-16 kg ve 70 kg civarındadır. Son yıllarda özellikle Batı Anadolu kıyı şeridinde Saanen ve melezi süt keçiciliğinde önemli gelişmeler olmasına karşılık yeterli yaygınlık kazanamamıştır. Ankara keçisi yok olmak üzeredir. Keçilerin ıslahı konusunda Tarım ve Köyişleri Bakanlığı (TKB) devrede yoktur. Keçi yetiştiricileri sahipsizdir. Sayıda hızla düşüş ve koyunda olduğu üzere verimlilikte yeterli düzeyde artışın olmaması da keçinin toplam kırmızı et üretimine katkısını olumsuz etkilemiştir (Kaymakçı ve ark., 2005).

Tavuk

Tavuk yetiştiriciliğinde üretim işletmelerinde çağdaş ölçüler egemendir ve bu durum tavuk eti ve yumurta üretiminde önemli artışlara neden olmuştur. Bununla birlikte damızlık materyal ve diğer üretim girdileri açısından dışa tam bir bağımlılık vardır. Dışa bağımlılığı azaltmaya yönelik çalışmalar ise çok sınırlı ölçüdedir.

Kredi ve Desteklemeler

- 74 — Türkiye'de tarıma sağlanan kredi ve desteklemelerin AB ile karşılaştırılmayacak kadar düşük olduğu gözlemlenmektedir⁽⁴⁾. Bu bağlamda, desteklemelerde hayvancılığın payı ise bitkisel üretime göre daha azdır⁽⁵⁾.

Kredi ve desteklemelerde en önemli sorunlar şöyle sıralanabilir (Kaymakçı, 2006b; Anon., 2007b);

1. Kredilenmede istikrar yoktur. Kredi faiz oranları son yıllarda düşmesine karşın, AB'ye göre oldukça yüksektir.
2. Türkiye'de iç pazara müdahale edebilecek bir mekanizma olmadığı gibi devletin bir pazar desteği de yoktur. Bu durum serbest piyasada kimi zamanlarda fiyatların düşmesine neden olmakta, fiyatlarda yaşanan istikrarsızlık üreticileri zor durumda bırakmaktadır. Fiyat belirsizliği aynı zamanda işletme ölçeklerinin büyütülmesine de engel olmaktadır.

⁽⁴⁾ 2000–2003 döneminde fiyat desteklemelerinin dışında, ton başına; sığır sütüne AB'de 1963.25 dolar, Türkiye'de 4.75 dolar, sığır etine AB'de 1182.25 dolar, Türkiye'de 60.75 dolar doğrudan ödeme yapılmaktaydı (Kaymakçı ve ark., 2006; Saçlı, 2007). AB ile Türkiye arasındaki farklılık, 2005, 2006 ve 2007'de çıkarılan kararnamelerle giderilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte, bu desteklemelerin küçük ve orta ölçekli işletmelerin ne ölçüde işine yaradığı tartışılmalıdır.

⁽⁵⁾ Türkiye'de hayvancılığa verilen destekler, 2000'li yıllara değin neredeyse yok gibidir. 2005 yılından sonra destekler artmakla birlikte, toplam tarımsal destekler içinde hayvancılığın payı henüz yüzde 12 dolayındadır (TKB; 2007). Hayvansal ürün destekleri içinde, gıda güvenliği, kalite ve hijyen, hayvan hastalıklarıyla savaşım gibi dış ticareti ve yurtiçi sağlıklı süt üretimini destekleyici kalemler ise oldukça önemsizdir. (6)

3. Desteklemeler, salt alt yapıyı iyileştirmeye ve üretimi artırmaya yönelik destekleme araçlarını içermektedir. Bu bağlamda desteklemelerin, işletmelerin yapısal özellikleri dikkate alınmaksızın, ağırlıklı olarak büyük işletmelere aktarıldığı, işletmelerin büyük çoğunluğunu oluşturan küçük ve orta ölçekli işletmelerin desteklemelerden yeterince ya da hiç yararlanamadıkları söylenebilir.

4. Destekleme kalemlerinin ne ölçüde üretimi olumlu olarak etkilediği ve öncelik kalemlerinin ne olması gerektiği konusunda da belirsizlik vardır. Örneğin, yem bitkilerine sağlanan desteğin süt ve et verimi üzerine etkilerine ait bilgiler ya da değerlendirmeler yoktur.

5. Destekler zamanında ödenmemektedir. Zamanında ödenmeyen desteğin, destek olmadığı sorgulanmaya açıktır.

6. Sonuç olarak Türkiye'de yapılan hayvancılık desteklemelerinin, yetersiz ve Türkiye'nin yapısal özelliklerine uygun olmadığı, etkilerinin ölçülemediği ve daha da önemlisi iç pazarı yönlendirme işlevini yerine getirmedeği söylenebilir.

Örgütlenme

Türkiye'de hayvan yetiştiricilerinin teknik ve ekonomik örgütlenmesi henüz sınırlı düzeydedir.

Teknik örgütlenmede; ıslah amaçlı birliklerin kimileri kuruluş, kimileri de gelişme aşamasındadır. Bunlardan damızlık sığır yetiştiricileri birlikleri, Türkiye genelinde örgütlenmiş, üstün verimli hayvanların yetiştirilmesi amacıyla ıslah çalışmalarına başlamıştır. Koyun-keçi yetiştiricileri birlikleri ise kuruluş aşamasını henüz tamamlayamamıştır.

Ekonomik örgütlenmede, üreticilerin piyasayı denetimindeki rolleri ve payları en alt düzeydedir. Örneğin, Türkiye'de pazarlanabilen süt içinde kooperatiflerin payı %3-4 dolayındadır⁽⁶⁾. Çoğu ise süt toplama işini üstlenmiştir. Süt ve etin işlenmesinde ise kooperatiflerin payı yoktur. Egemen anlayış, yetiştiricilerin salt üretimde kalması doğrudur.

Yetiştirici birlikleri ve tarımsal amaçlı kooperatiflerin dışında, 2004 yılından sonra tarımsal üretici birlikleri kurulmuştur. Bunlar, örneğin süt gibi ürün ve ürün grubunda da etkinlik göstermeye başlamışlardır.

Bununla birlikte, anılan yetiştirici birlikleri, üretici birlikleri ve kooperatiflerle ilgili kanun ve yönetmeliklerde çalışma alanları bakımından önemli benzerlikler, hatta çalışmalar gözlemlenmektedir. Bu durumda kurumların işlevleri bilerek ya da bilmeden karıştırılmış, sonuç olarak güçler parçalanmıştır.

(6) Türkiye'de kooperatiflerin güçsüzlüğüne karşılık, günümüzde AB ülkelerinde 40 binin üzerinde kooperatif vardır, ortak sayısı 15 milyon dolayındadır. 260 milyar Avro'luk ciroya sahip olan kooperatifler, tarım girdileri piyasasının yüzde 50'sinin, pazarlama ve işletmesinin yüzde 60'ın üzerindeki paya sahiptirler. Sütteki payları ise daha yüksektir. Örneğin, Danimarka'da yüzde 95, Avusturya'da yüzde 94, Hollanda'da yüzde 82, Almanya'da yüzde 70, İngiltere'de yüzde 55, Fransa'da yüzde 49'dur (Cogeca, 2007).

Pazarlama ve Fiyatlar

Türkiye'de, hayvancılık KİT'leri özelleştirildiği, ekonomik örgütlenmenin yetersizliği ve üretici serbest piyasa mekanizmasının insafına terk edildiği için, fiyatlar giderek tekel konumuna gelmiş firmalar tarafından belirlenmektedir. Bu tekeller arasına, son yıllarda yabancı tekeller de girmiştir.

Çiğ süt fabrikaları / yem fiyatları arasındaki ölçüt dikkate alınarak bir değerlendirme yapıldığında, üretici fiyatlarının giderek düştüğü gözlemlenmektedir. 2006 yılında Türkiye'de süt üreticileri, 1 kg süt satarak 1kg yem alabilirken, ABD'li üretici 2.53-3.39 kg yem alabilmektedir. Anılan ölçüt, 1990 yılına göre de giderek üretici aleyhine gelişmiştir. 2008 yılında bunun daha da kötüleşeceği beklenmelidir. Diğer yandan perakende-üretici, perakende-toptancı süt fiyat farkları da giderek artmaktadır. 2006 yılına göre bir değerlendirme yapıldığında; tüketicinin 1 kg süt için ödediği paranın ancak %26.8'i üreticiye aktarılmaktadır. Bir başka deyişle, pazarlama kanalında yer alan toptancı ve sanayiciye kalan pay %73.2 olmuştur (Anon., 2007b).

Türkiye'de et fiyatlarında maliyetin etkileyen en önemli girdi, hayvan alım fiyatları dikkate alınmazsa, yemdir. Bu bağlamda yem fiyatlarındaki artış, üretici ile tüketici arasındaki pazarlama kanalının uzun olması gibi etmenler, üretimi olumsuz etkilemekte, aynı zamanda tüketici fiyatlarını da artırmaktadır.

Türkiye üretici / toptancı / perakende fiyat farkları, 2000-2005 yılları dikkate alınarak incelendiğinde, şu söylenebilir; 2000 yılında perakende-üretici fiyat farkı 1.47 YTL/kg olmasına karşılık, bu fark 2005 yılında 4.47 YTL/kg olmuştur. Buna göre, 2005 yılında pazarlama kanalında yer alanlar, perakende fiyat farklarının %63.3'üne el koymuş, üreticiye düşen pay ise %36.7 olmuştur (Anon., 2007b).

Hayvansal Üretimde Araştırma-Geliştirme ve Yayım

Türkiye'de hayvansal üretime yönelik araştırma-geliştirme (Ar-Ge) çalışmalarında, kaynak azlığının yanında, en önemli sorun; üniversiteler, TKB'na bağlı araştırma kurumları ile yetiştirici örgütleri arasında eşgüdümün ve planlamanın olmamasıdır. Bu durum Ar-Ge etkinlikleri sonucu oluşturulan yeni materyal, üretim teknikleri ve yeniliklerinin sınırlı oluşuna neden olduğu gibi, Ar-Ge etkinliklerinin, yetiştiricilerin ya da sektörün gereksinimlerinin tam olarak karşılayamamasını da ortaya çıkarmıştır (Kaymakçı, 2007b). Özetle yetiştiricilerin ve / ya da örgütlerinin Ar-Ge kurumlarıyla ilişkilerinin zayıf olması, iki olumsuz sonucu ortaya çıkarmıştır. Bunlardan birincisi, araştırmacıların çokuluslu tekelci şirketlerin taleplerine uygun çalışmalara yöneltmeye başlatmasıdır. Bu yaklaşım, Avrupa Çerçeve Programlarına katılım isteği ile de hız kazanmıştır. İkincisi de sahada var olan damızlık materyal ve bilgi gereksinmesi, Türk araştırmacı ve yayımcıları tarafından değil, çokuluslu tekelci şirketlerin uzmanları ve teknik elemanlarınca giderilmeye başlanmıştır. Bir başka deyişle, damızlık materyal, bilgi üretimi ve aktarımı (yayım), araç-gereç gibi girdiler de Batı'nın tekeline girmek üzeredir.

Hayvansal Üretimdeki Sorunlara Genel Bir Bakış

1. Hayvan sayıları uygulanan yeni-liberal politikalar sonucunda sürekli düşmektedir. Birim hayvan başına verimlilik sığırın dışında artmadığı için süt ve kırmızı et üretiminde önemli azalmalar olmuştur.
2. Büyükbaş ve küçükbaşların beslenmesinde kaba yem açığı vardır. Karma yem fiyatları da ham madde yetersizliği nedeniyle de sürekli artış göstermektedir.
3. Hayvan ve hayvansal ürünlerde kayıt sistemi yetersizdir.
4. Hayvan hastalıkları denetim altına alınamamıştır. Hayvan, et ve süt gibi ürünlerin kaçak girişi de denetimi zorlaştırmaktadır.
5. Üretici ve tüketici arasında pazarlama kanalı oldukça uzundur. Bu durum üretimi olumsuz olarak etkilediği gibi, tüketici fiyatlarını artırmaktadır.
6. Hayvansal ürünlerde fiyat istikrarını ve üretimde sürekliliği sağlayacak devlet müdahalesi yoktur.
7. Hayvancılığa yapılan desteklemelerden, üreticilerin büyük bir çoğunluğunu oluşturan küçük ve orta ölçekli işletmelerin yararlanması sınırlı ölçüde kalmıştır.
8. Bütün bunların sonucu olarak Türkiye'de gıda egemenliği başta olmak üzere, gıda güvenliği ve güvenilirliği ciddi düzeylerde tehdit altındadır.

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ OLASI ENTEGREGRASYONU'NUN

HAYVANSAL ÜRETİME ETKİLERİ

77

Türkiye ile AB arasında yürütülmekte olan tarım müzakereleri kapsamında, birçok belirsizlik vardır. Bu belirsizlik ortamından en fazla etkilenmekte olan sektörlerin başında, tarım ve onun alt üretim dalı hayvansal üretim gelmektedir.

Bu belirsizlik ortamında hayvansal üretimin geleceği konusunda, senaryo çalışmalarına gereksinim vardır.

Ziraat Mühendisleri Odası tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada, **Çakmak ve Eruygur, 2007** tarafından hazırlanan bir rapordan yararlanılarak, 2015 yılına göre üç senaryo ele alınmıştır(**Günaydın, 2007**). Birinci senaryo; AB-DİŞİ'lidir. Buna göre değişik nedenlerle Türkiye AB üyesi olmayacak ya da olamayacaktır. İkinci senaryo; AB-Gümrük Birliği seçeneğidir. Bu duruma göre Türkiye AB'ye üye olmamakla birlikte, Gümrük Birliği'nin etkilerinin genişletildiği bir ilişkide olabilir. Üçüncü senaryo ise; AB-ÜYE'liğidir. Üyeliğin söz konusu olduğu durumda, AB Ortak Tarım Politikası müktesebatının getirdiği bütün yükümlülüklerini paylaşacaktır.

Her üç senaryo için elde edilen sonuçlar şöyle özetlenebilir;

1. Hayvansal üretim, temel dönem olarak ele alınan 2004 yılına göre 2015 yılında kanatlı ürünleri dışında artacaktır. Bununla birlikte üretimdeki artış, en yüksek düzeyde AB-DİŞİ seçeneğinde gerçekleştirilirken, AB'ye yakınlaştıkça üretimde giderek azalma olacaktır.

2. AB-DİŞİ seçeneğinde hayvansal üretim, AB-GB ve AB-ÜYE'lik senaryolarına göre miktar olarak yüzde 4, değer olarak yüzde 24 daha fazla bulunmuştur.

3. Hayvansal tüketim ise miktar ve değer olarak her üç seçenekte de artmaktadır.
 4. Fiyat indeksi ölçü alındığında ürün fiyatları AB-GB ve AB-ÜYE'lik senaryolarında, AB-DİŞİ senaryoya göre daha düşük olmaktadır. Bu düşüş, yüzde 21.2 düzeyindedir.
 5. Hayvansal ürün dışalım, AB-DİŞİ senaryoda 346 milyon dolar olmasına karşılık, AB-GB ve AB-ÜYE'lik senaryolarında bu değer 2.8 milyar dolara ulaşmaktadır. Bu dışalımın 2.6 milyar doları AB'den olacaktır. Dışalımda en yüksek payı, 2 milyon dolarla kırmızı et almaktadır. Dışalım artışı yüzde 700'ün üzerindedir.
 6. Dışatım açısından ise tek üstünlük, kanatlı hayvan sektörüne ait olacaktır.
- Özetle, AB-GB ya da AB-ÜYE senaryoları geçerli olduğu takdirde, kanatlı ürünleri dışında Türkiye'nin, hayvancılık sektörünün içinde bulunduğu ortam değiştirilemeyeceği için AB karşısında bir rekabet gücü olmayacaktır. Türkiye, açık (net) bir dışalımçı ülke olacaktır. Bir başka deyişle, gıda egemenliğini tamamen yitirecektir.

HAYVANSAL ÜRETİMİN GELİŞTİRİLMESİ ÜZERİNE TEKNİK ve EKONOMİK ÖNERİLER

Hayvansal üretimin geliştirilmesi üzerine teknik ve ekonomik önerilerin temeli, yukarıda belirtilen senaryolar ışığında AB-DİŞİ senaryo dikkate alınarak şekillendirilmiştir.

Hayvansal Üretimin Geliştirilmesi Üzerine Teknik Öneriler

Genetik İslah

78

Hayvansal üretimin artırılmasına yönelik önlemlerin ağırlığını, genetik ıslah etkinlikleri oluşturur. Burada, damızlık genetik materyalin yurt içi kaynaklarla üretilmesi konusu temel alınmalıdır. Bu amaçla, yetiştirici birlikleri, üniversiteler, TKB ve diğer ilgililer arasında sağlıklı işleyen bir eşgüdüm ve planlamaya gereksinme vardır (**Kaymakçı ve ark., 2006**).

Sığırda

Sığırda genetik ıslahta başlıca önermeler şunlar olabilir (**Akman, 2007; Kaymakçı, 2007c**):

1. Nitelikli damızlık materyal yurt içi olanaklarla karşılanmalıdır. Türkiye'de var olan kültür ırkı ve melez ırklar, gereksinmeyi karşılayacak nicelik ve niteliktedir.
2. Büyük işletmeler için AB/ABD'den yeniden başlatılması düşünülen, daha doğrusu bugünlerde başlatılma aşamasında olan gebe düve dışalımına kesinlikle karşı çıkılmalıdır. Gebe düve dışalımının yoğunlaşması, Türkiye'yi deli dana hastalığı (BSE)'na açık bir ülke durumuna sokacaktır. TKB, bu konudaki tutumunu gözden geçirmelidir⁽⁷⁾.

⁽⁷⁾ Tarım ve Köyşileri Bakanı M. Mehdi Eker, kurulan ve kurulmakta olan dev sığircılık işletmelerinin taleplerini gerekçe göstererek ABD/AB'den yeniden sığır dışalımının yollarının aranmakta olduğunu, 2007 başlarında İstanbul'da gerçekleştirilen bir toplantıda ifade etmişti (**Eker, 2007**). İzmir'de yayınlanan 12 Ekim 2007 tarihli Üretici Gazetesi'nin bir haberine göre, BSE bakımından riskli ülke durumunda olan ABD'de gebe düve dışalımı başlamıştır. Haberde, 20-25 Mayıs 2007 tarihinde yapılan toplantıyla, Dünya Salgın Hastalıkları Ofisi'nin ABD'ni riskli denetlenebilir ülke grubuna soktuğunu, bu nedenle Türkiye'de kurulan dev bir süt sığircılığı işletmesi için İzmir limanına gebe düvelerin getirilmekte olduğu belirtilmektedir (**Anon., 2007c; Beybağa, 2007**). 2008 yılında da AB ülkelerinin riskli ülkeler grubundan çıkarılması beklenmektedir. Bu durumda, Türkiye'ye yeniden yüksek miktarlarda gebe düve getirilmesi gerçekleşecektir.

Diğer yandan dışalım, iç piyasayı özellikle yetiştiriciler açısından olumsuz olarak etkileyecektir.

3. Gen alışverişi için dondurulmuş sperma alımının sınırlı düzeyde sürdürülmesi yeterlidir. Bununla birlikte sınırsız sperma dışalımına yönelme, Türkiye'de gerçekleştirilmeye çalışılan sperma üretimine ve ıslah programına zarar verebilir. Sınırsız sperma dışalımı, satıcı ülkelerin sperma depolarının boşaltılmasına hizmet eder. Bu nedenle sperma dışalımı ve kullanımı kuralları yeniden düzenlenmelidir.

4. Türkiye'de yapay tohumlama etkinliği yaygınlaştırılmalıdır. Bununla birlikte yapay tohumlama etkinliğinde dikkate alınması gereken kimi noktalar göz önünden uzaklaştırılmamalıdır. Birincisi; spermanın kalitesiyle bağlantılıdır. Sperma, ne olursa olsun, tohumlama yapmak hayvan ıslahı değildir. İkincisi; yapay tohumlama uygulamasına yönelik yasal alt yapı, kurslardan geçmek koşuluyla, yetiştiricilerin ve diğer ilgililerin de tohumlama yapabilmesini sağlayacak şekilde değiştirilmesidir. Bu durum, gebe bırakma maliyetini azaltacağı gibi, yapay tohumlamanın yaygınlaştırılmasına neden olacaktır.

5. Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği tarafından başlatılan, başta boğa testi uygulaması olmak üzere diğer ıslah etkinliklerinde gözlemlenen sıkıntılar giderilmelidir. Diğer yandan ıslah etkinlikleri tek bir merkezin denetiminde sürdürülmelidir.

Koyunda

Koyun ve keçi yetiştiriciliğinde ıslah amacına yönelik olarak kurulan koyun-keçi yetiştirici birliklerinin merkez birliği sorunu hızla çözümlenmelidir. İllerde kurulan birlikler de göstermelik olmaktan kurtarılmalıdır. Bu amaçla, TKB ve Üniversiteler etkin bir şekilde devreye girmelidir. Yetiştiricilerin birliklere üye olması, sığır yetiştiricileri gibi özendirilmelidir. Diğer yandan koyun ve keçi yetiştiricileri, sığır yetiştiricilerine göre daha güçsüzdür. Bu nedenle yetiştirici birlikleri devreye girinceye kadar damızlık materyal üretme konusunda başta TKB olmak üzere kamunun sorumluluğu ve etkinliği sürdürülmelidir.

Koyunda genetik ıslahta yapılması gereken işler ise aşağıdaki gibi sıralanabilir (**Kaymakçı ve ark., 2005**):

1. Yerli gen kaynakları korunmalı ve geliştirilmelidir. Bu amaçla TKB'nda başlatılan çalışmalar göstermelik olmaktan uzaklaştırılmalıdır.

2. Yerli ırkları yeterli görmeyen işletmeler için kültür ırkı genotiplerden belli ölçülerde yararlanılmalıdır. Bu amaçla, üniversitelerde ve TKB'na bağlı işletmelerde, kültür ırkları ile yerli ırkların melezlenmesiyle oluşturulmuş yeni koyun tipleri korunmalı ve yaygınlaştırılmalıdır⁽⁸⁾.

3. Koyunda yerli ırkların ıslahı için yeniden Türkiye'ye kültür ırkları getirilecekse, dışalımdan önce üniversiteler ile gerekli planlamalar yapılmalı, geçmişte yapılan hatalar

⁽⁸⁾ Son yıllarda, TKB'na bağlı kamu kurumlarının, özellikle başta Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TIGEM)'nün kimi işletmelerinin özelleştirilmesiyle, anılan koyun tipleri sahipsiz kalmış, neredeyse kaybolmuştur. Araştırmacıların, neredeyse yarım yüzyıla yaklaşan emekleri boşa gitmiştir. Bu en azından emeğe saygısızlıktır.

tekrarlanmamalıdır. Bilindiği üzere, geçmişte yurtdışından getirilen etçi koyun ırkları, doğrudan üreticilere aktarılmış, başta aşım olmak üzere sağlık sorunları ortaya çıkmış, sonuçta başarısız olunmuştur.

4. Türkiye’de bugün koyunlarda yapay tohumlama uygulaması yoktur. Geçmişte ise merinoslaştırma çalışmalarında bu uygulamadan belirli ölçülerde yararlanılmıştır. Koyunda yapay tohumlama, nitelikli sperma üretimi ve kızgınlığın denetimi ile başlatılmalıdır.

Keçide

Türkiye’de keçi ıslah etkinliklerinde tam bir sahipsizlik vardır. TKB, çok sınırlı alanda Ankara keçisi ıslahı ile ilgilenir görünümündedir. Süt keçisi ve kıl keçisi ıslahında, bakanlık devrede yoktur. Bu tutum hızla değiştirilmelidir. Bu iki açıdan önemlidir; Kıl keçisi yetiştiriciliği özellikle orman içi ve kenarı köylülerin en önemli geçim kaynağıdır. İşin sosyal boyutu budur. İkincisi ise, et ve süt üretiminde keçi, Türkiye için önemini sürdürmek zorundadır. Türkiye’de keçi sayısı hızla düşerken dünyada ise artmakta olması, uygulanan politikaların yanlışlığını göstermektedir.

Keçide genetik ıslahta yapılması gereken işler şöyle sıralanabilir (**Kaymakçı ve ark., 2005**);

80

1. Kıl keçisi varlığı, denetimli olarak kimi bölgelerde verimleri artırılarak sürdürülmelidir.

2. Kıl keçilerinin ve diğer yerli kıl keçilerinin melezlenmesiyle oluşturulan süt verim yönlü tiplerinin hızla yaygınlaştırılması için kurulmakta olan damızlıkçı işletmeler desteklenmelidir. Damızlıkçı işletmelere destek vermek üzere özellikle konunun Batı Anadolu kıyı şeridinde geliştiği göz önüne alınarak TİGEM’e bağlı bir işletmenin süt keçiciliğine tahsis edilmesi sağlanmalıdır.

3. Tiftik keçisinin korunması ve geliştirilmesi için kamu, eskisine göre daha etkin bir şekilde çalışma yapmalıdır.

4. Kıl keçilerinin ıslahı için yurtdışından getirilecek kültür ırkları ya da dondurulmuş spermalar, bölgesel ayrımlar dikkate alınarak üniversitelerle planlanmalıdır.

5. Keçide de yapay tohumlama hizmeti hızla devreye sokulmalıdır. Keçi yapay tohumlaması da nitelikli sperma üretimi ve kızgınlığın denetimi ile gerçekleştirilmelidir.

Tavukta

Türkiye’de genetik materyal açısından dışa en bağımlı hayvan türü, tavuktur. Kimi yaklaşımlara göre, hibrit üretimi için Türkiye’nin geç kaldığı, daha da ötesi bu amaçla kaynak ayırmanın gereksiz olduğu ileri sürülmektedir. 1980’li yıllardan itibaren geçerlilik kazanan bu yaklaşımın sonucu, özellikle üniversitelerde hibrit üretimi etkinlikleri, kaynakların da sınırlılığı nedeniyle durdurulmuştur. Kanatlı sektörünün de başta damızlık talebi olmak Ar-Ge kurumlarıyla ilişkilerinin zayıf olması, araştırmacıların çokuluslu tekeli şirketlerin taleplerine uygun çalışmalara yönelmiştir. Bugün, sınırlı ölçüde TKB’na bağlı

Tavukçuluk Araştırma Enstitüsü'nce gerçekleştirilen yumurtacı hibrit elde etme çalışmaları söz konusudur.

Tavuk genetik ıslahında ivedilikle yapılması gereken işler şunlar olabilir (**Kaymakçı ve ark., 2006**);

1. Hibrit üretimi için kamu, üretici birlikleri ve kanatlı sektörü arasında bir eşgüdüm kurulmalıdır. Bu amaçla, öncelikle ulusal bir toplantı düzenlenmeli, hibrit üretiminin yurtiçi kaynaklarla söz konusu olabileceği beyinlerde kazanılmalıdır.

2. Hibrit üretimi için yeterli kaynak aktarımı, kanatlı sektöründen sağlanmalıdır. Bu nedenle yasal bir düzenleme yapılmalıdır.

İşletme Büyüklüğü

Türkiye'de işletme başına düşen hayvan sayısının düşüklüğü, genellikle üretimin artırılması kısırlayan etmenlerin en önde geleni olarak ileri sürülür. Bu konu, özellikle süt sığırcılığının geliştirilememesinde son dönemlerde sıkça dile getirilmekte, üretimin artırılması için büyük dev işletmelerin kurulması gerektiği, AB/ABD'den örnekler verilerek dayatılmaktadır. Bu bağlamda kurulan ve kurulmakta olan büyük sığırcılık işletmelerine olağanüstü destekler sağlanmaktadır (**Kaymakçı, 2007a**).

Bununla birlikte, Türkiye'de dev işletmeler kurulduğu ve sayıları arttığı takdirde AB standartlarında süt üretimi yapılabilir görüşü doğru değildir. Bu görüşün doğru olmadığı, öncelikle AB ülkelerindeki toplam süt işletmeleri içinde büyük işletmelerin payı dikkate alındığında görülebilir; 100 baş ve üzeri sığıra sahip olan işletmelerin oranı Fransa'da yüzde 1, İtalya'da yüzde 4, Almanya'da yüzde 3.8'dir. AB'ye yeni giren Polonya'da ise bu oran binde 1'dir. AB'de kaliteli süt üretimi 40-50 baş hayvana sahip işletmelerden sağlanır ve bu ideal ölçü olarak kabul edilir. Bu işletmelerde aile işgücü egemendir ve gerekiyorsa işçi çalıştırılabilir (**Akman, 2007; Anon., 2007b**).

Türkiye için yapılması gereken iş, küçük ölçekli işletmeleri pazara yönelik sağlıklı süt üreten orta ölçekli işletmeler durumuna dönüştürmektir. Aslında ilk aşamada AB için ideal kabul edilen hayvan sayısının yarısına ulaşmak bile Türkiye için yeterlidir. Bu amaçla gerekli desteklemelerin, işletmeleri bu sayıya ulaştıracak şekilde yapılması gerekmektedir.

Büyük işletmelerin kurulması doğrultusunda girişimler bu anlamda sorgulanmalıdır. Öncelikle AB, bir yandan Türkiye süt kotasına sınırlama getirirken, diğer yandan da süt kotasının yükseltilmesi için büyük dev işletmelerin kurulması gerektiğini dayatmaktadır. Böylelikle BSE hastalığı için Türkiye'ye satmadığı, bu nedenle stok durumuna gelmiş sığırları satma olanağına sahip olacaklardır. Aslında dışalım süreci, daha önce de belirtildiği üzere başlatılmıştır.

Dev sığırcılık işletmelerinin kurulmasını isteyen yatırımcılar ise, bu alanda kamudan sağlanan düşük faizli kredilerden ve desteklerden yararlanmak istemektedirler. Ancak bunu, sanayicilere nitelikli süt üretme isteği ile örtmektedirler. Bu amaçla Türkiye'de, yeterli hayvan bulamadıklarını, yerli hayvanların düşük verimli, hastalıklı ve AB'ye göre

pahalı bulduklarını belirterek gebe düve dışalımından başka çare olmadığını söylemektedirler. Bu kesimler, "dışalığa karşı çıkanlar rekabetten kaçmak isteyenlerdir" diye hedef saptırmaktadırlar.

Besleme

Teknik düzenlemelerde genetik ıslah etkinlikleri dışında önemli konulardan biri de beslemedir.

Büyükbaş ve küçükbaş hayvanların beslenmesinde izlenmesi gereken yaklaşımlar şunlar olabilir (Kaymakçı ve ark., 2005);

1. Süt sığırcılığı için yem bitkileri üretimi, bu kapsamda mısır üretiminin desteklenmesi sürdürülmelidir. Süt sığırlarının beslenmesinde, fizyolojik dönemlerine uygun besleme düzenleri sağlanmalıdır. Bu konu özellikle beslenme yetersizliğinden kaynaklanan üreme kusurlarının giderilmesi açısından zorunludur.

2. Koyun ve keçilerin beslenmesinde ise meraların ıslahı önemlidir. Bu amaçla mera yasasında ilgili düzenlemeler hızla tamamlanmalı, mera yönetimine yetiştirici birliklerinin katılımı sağlanmalıdır.

3. Tavukların beslenmesinde hammadde açısından dışa bağımlılığı kıracak üretim planlaması gerçekleştirilmelidir.

4. Karma yemlerin niteliksel olarak denetimi, sağlıklı ve düzenli yapılmalı, yem fiyatlarının ürün fiyatlarına göre düzenlenmesi göz önüne alınmalıdır.

Hayvan Hastalıkları

Sağlıklı ve ekonomik üretim için hayvan hastalıkları ile savaşım yaşamsal bir öneme sahiptir.

Bu amaçla;

1. Hayvan hastalıklarıyla savaşımında koruyucu hekimlik ön çıkartılmalı ve kamu hizmeti olarak ele alınmalıdır.

2. Koruyucu hekimlikte aşının önemi dikkate alınmalı ve yurtiçi aşı üretimi teşvik edilmelidir. Kapatılan aşı üretim merkezleri yeniden açılmalıdır. Aşılamalar kamu tarafından yetiştirici birlikleri ile planlanmalı ve ücretsiz olmalıdır.

3. Hayvan hareketlerinin denetim altına alınması konusu titizlikle sürdürülmelidir. Kaçak hayvan et, süt gibi ürünlerin girişi, yasal ve ekonomik önlemler alınarak engellenmelidir.

4. Bakteri ve virüs kaynaklı kimi hastalıklarla savaşımında, kamu üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmelidir.

Ar-Ge ve Yayım

Bilgi, teknoloji ve inovasyon (yenilikçilik) üretiminde Ar-Ge'nin vazgeçilmez bir yeri vardır. Bu kapsamda, gerek Ar-Ge etkinliklerinde eşgüdüm ve planlamada, gerekse üretilen bilgilerin hayvan yetiştiricilerine aktarılmasını sağlayacak yayım hizmetleri için

TKB, üniversiteler ve yetiştirici birlikleri arasında birliktelik yaşamsal bir öneme sahiptir. Bu birliktelikte temel ölçüt, hizmet kimin için üretiliyorsa modelin onlarla birlikte kurulmasıdır. Bu nedenle gereksinimlerin belirlenmesi ve çözüm yolları için Ar-Ge, eğitim ve yayım hizmetlerinde bölgesel ve ulusal projelerin neler olabileceği katılımcı kırsal değerlendirme yaklaşımı ile belirlenmelidir (Özkaya ve ark., 2003). Burada en önemli öğeler, yetiştiricilerin teknik örgütleri olan yetiştirici birliği ile ekonomik örgütleri olan tarımsal amaçlı kooperatifler olmalıdır. Ar-Ge ve yayım etkinlikleri ulusal hayvancılık politikalarına uyumlu planlanmalıdır.

Hayvancılığımızın Geliştirilmesi Üzerine Ekonomi-Politika Önerileri

Üretim Politikaları

Kısa dönemde, hayvansal ürünlerin fiyat oluşumunda gerekli desteklemelerin yapılması zorunludur. Desteklemeler AB'de uygulandığı üzere Ortak Piyasa Düzeni(OPD) işleyişine uygun olarak yapılabilir⁽⁹⁾. Bu kapsamda AB'de olduğu üzere hayvancılığı geliştirmek ve sektöre rekabetçi bir yapı kazandırmak için devletin müdahale edebileceği bir piyasa mekanizması, her ürün bazında oluşturulmalıdır. Türkiye, örneğin süt piyasasına devletin müdahale etmediği ender ülkelerden biridir. Bu nedenle, üretimde en küçük bir fazlalığı ya da talepte en küçük bir düşüşte, üreticiler hayvanlarını satmak zorunda kalmaktadırlar.

Orta ve uzun dönemde ise, hayvancılık işletmelerinin büyütülmesi ve uzmanlaşması, mekanizasyon düzeyinin yükseltilmesi, girdilerin ucuza sağlanmasında ve çıktıların değerlendirilmesinde kooperatifleşme gibi önlemlere gereksinim vardır (Kaymakçı ve ark., 2005).

Pazarlama Politikaları

Üretim politikasıyla bütünleşen pazarlama politikalarının, üretimin artırılmasında olduğu kadar tüketicinin daha ucuza besin tüketmesinde de önemi vardır. Burada, tıpkı AB'de olduğu üzere, hayvansal ürünlerin pazarlanmasında, üreticiden tüketiciye kadar olan zincir içinde, yatay ve özellikle dikey bütünleşmeye dayalı bir örgütlenme modeli, tek yol olmalıdır. Burada en uygun örgütlenme modelinin tarımsal amaçlı kooperatifler olduğu görülmektedir.

Pazarlama politikalarında dikkatle üzerinde durulması gerekli bir nokta da dışalım ve dışsatım rejimlerinin düzenlenmesinde, iç üretimi olumsuz olarak yönlendirecek uygulamalardan kaçınmak olmalıdır.

Üretim ve pazarlama açısından önemli bir konu da, Türkiye'de kurulan yetiştirici birlikleri ile kooperatiflerin işlevlerinin birbirine karıştırılmasıdır. Yetiştirici birliklerine

⁽⁹⁾ Bilindiği üzere OPD içinde Fiyat Sistemi; Temel Fiyat, Haftalık Fiyat gibi değişik fiyatlar, Müdahale Önlemleri, Maksimum Ortalama Garanti Miktarı, Çeşitli Primler (inek, koyun, keçi, dana, oğlak, kuzu), özel depolama yardımları, üçüncü ülkelerle ticarette gümrük vergileri, dışsatım iadesi gibi çeşitli araçlarla sağlanmaktadır. Bu desteklemelerle AB, üretici ve tüketici kadar ulusal ekonomilerini de koruma altına almakta, ancak daha önemlisi gıda egemenliğini sağlamaktadır (Kaymakçı, 2007c; Saçlı, 2007).

teknik örgütlenme yanında, ekonomik görevler de yüklenmektedir. Daha önce de belirtildiği üzere, 2004 yılında bu örgütlere bir de üretici birlikleri eklenmiş ve işlevler tamamıyla karışmıştır. Bu durum, ivedilikle çözümlenmeli ve üretici, örgüt kirliliği ve karmaşasından kurtarılmalıdır. AB'de yetiştirici birliklerinin temel işlevi, teknik örgütlenmedir ve çalışmaların ağırlığını ıslahın örgütlenmesi oluşturmaktadır. Birlikler, kooperatiflere bağlı olarak iş görmektedirler.

Türkiye'de gerek üretim, gerekse pazarlama politikalarında yapılmakta olan bir yanlışlık da vardır. O da şudur; Türkiye'de hayvancılık denince sığır ve tavuk yetiştiriciliği öne çıkarılmakta ve yetersiz de olsa desteklemelerin neredeyse tümü bu dallara yapılmaktadır. Koyun ve keçi yetiştiriciliği neredeyse sahipsizdir. Bunun sonucu olarak koyun ve keçi sayısında meydana gelen azalma, toplam kırmızı et ve sütte ciddi düşüşleri yaratmıştır. Kırmızı et üretim açığını hızla kapatmak ve sağlık standartları sağlandığı taktirde AB'ye koyun ve keçi ürünleri satma olanağımızın olması nedeniyle de bu iki yetiştiricilik dalının eskisinden daha yüksek oranda desteklenmesi bir zorunluluktur.

SONUÇ

Türkiye tarımının bütününde olduğu gibi, tarımın bir kolu olan hayvan yetiştiriciliğinde de üretim ve pazarlama politikaları, serbest piyasa düzeninin dalgalanmalarına bırakılmamalıdır. Neden bırakılmamalıdır? Temel nedeni şudur; Hayvansal üretimin; beslenme, giyim, tarımsal işletme, hayvancılık sanayisi, iç ve dış ticaret gibi konularda yaşamsal bir önemi vardır. Diğer yandan hayvansal ürünlerde talep esnekliği yumuşak değildir. Bu nedenle dengeden çıkarsa düzeltilmesi olanaksız olabilir. Başta gıda egemenliği olmak üzere, Türk toplum dokusu ciddi bir tehlikeyle karşı karşıya kalmıştır. Yaşamakta olan budur.

Kısaca, Türkiye'nin ulusal önceliklerine uygun bir hayvancılık politikasının uygulanması zorunludur (**Kaymakçı, 2007c**).

Bu doğrultuda,

- Tarımsal altyapının iyileştirilmesi,
- Tarımsal kamu yönetiminin yeniden düzenlenmesi,
- Tarımsal üretim politikalarının yeniden düzenlenmesi,
- Tarımsal örgütlenme ve pazarlama politikalarının yeniden düzenlenmesi, gerekmektedir.

Bu amaçla, ABD/AB egemenliğindeki UPF ve DB tarafından Türkiye'ye benimsetilmeye çalışılan önermelerin tekrar gözden geçirilmesi şarttır. Daha önce de belirtildiği üzere gıda egemenliğini kaybetmememiz için bu yaklaşımda sorgulamada bir zorunluluk vardır.

Kaynakça

Akman, N., 2007. Türkiye'de Süt Sığırıcılığının Geleceği. AB Üyelik Sürecinde, Türkiye'de Süt Sektörü'nün Mevcut Durumu, Rekabet Olanakları, Sorunları ve Çözüm Önerileri Sempozyumu, Bildiriler Kitabı, İzmir.

Anon., 2006. [Http://www.fao.org](http://www.fao.org).

Anon., 2007a. [Http://www.tayfunozkaya.com](http://www.tayfunozkaya.com)

Anon., 2007b. TZOB Zirai ve İktisadi Rapor, 2003-2006 Ankara.

Anon., 2007c. ABD'den Hayvan İthalatı İzni Çıktı. Üretici Gazetesi, 12-19 Ekim, İzmir.

Beybağa, T., 2007. Ufkun Ötesi, Tarımdaki Bu Oyuna Kim Dur Diyecek? Üretici Gazetesi, 12-19 Ekim, İzmir.

Çakmak, E., O. Eruygur, 2007. Impacts of EU Integration on Turkish Agriculture, 6. Çerçeve Programı Proje Sonuç Raporu, Ankara.

Cogeca, 2007. General Committee of Agricultural Cooperation in the European Communities Web Page (www.copa-cogeca.com).

Eker, M., 2007. Et ve Süt Sektöründe Küresel Vizyon Toplantısı Açılış Konuşması, İstanbul.

FAOSTAT, 2008. <http://faostat.fao.org>.

Günaydın, G., 2007. Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye Hayvancılığının Durumu. 5. Ulusal Zootečni Bilim Kongresi, 5-8 Eylül, Van.

Kaymakçı, M., Eliçin, A., Işın, F., Taşkın, T., Karaca, O., Tuncel, E., Ertuğrul, M., Özder, M., Güney, O., Gürsoy, O., Torun, O., Altın, T., Emsen, H., Seymen, S., Geren, H., Odabaşı, A., Sönmez, R. 2005. Türkiye Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliği Üzerine Teknik ve Ekonomik Yaklaşımlar. Türkiye Ziraat Mühendisliği 6. Teknik Kongresi, 3-7 Ocak, 707-726, Ankara.

Kaymakçı, M., Ö. Torun, Ö. Camcı, 2006. Hayvansal Üretimde Sorunlar Çalıştayı Sonuç Raporu, Ulusal Tarım Kurultayı, 15-17 Kasım, Adana.

Kaymakçı, M., 2006a. Küreselleş(tir)me Sürecinde Türkiye'de Tarım: Bugünü Ve Geleceği, Ege Tarım, Yıl:1, Sayı:1, İzmir.

Kaymakçı, M., 2006b. Küreselleş(tir)me Sürecinde Türkiye'de Bilim Ve Teknoloji, Ulusal Bağımsızlık İçin Türkiye'de İktisadi Politikalar Kurultayı Bildirileri Kitabı, 13-16 Haziran, Malatya.

Kaymakçı M., 2007a. Uluslararası Sömürünün Bir Aracı: Süt Sığırıcılığı. Üretici, Toprağın Sesi, 18-25 Ağustos.

Kaymakçı, M. 2007b. Küreselleş(tir)me Sürecinde Türkiye'de Zootečni Bilimi ve Eğitimi. 5. Ulusal Zootečni Bilim Kongresi, 5-8 Eylül, Van.

Kaymakçı, M., 2007c. Türkiye Hayvan Yetiştiriciliği ve Çözüm Yolları. Ege Tarım, Yıl:1, Sayı:2, İzmir.

Özkaya, T., B. Karaturhan, M. Boyacı, 2003. Katılımcı Kırsal Değerlendirme Yaklaşımı. Menemen Projesi Uygulaması, TZOB Yayını, Ankara.

Saçlı, Y., 2007. AB'ye Uyum Sürecinde Hayvancılık Sektörünün Dönüşüm İhtiyacı. DPT Yayın No: 2707, Ankara.

TKB, 2007. Tarım Stratejisi. <http://www.tarim.gov.tr>

Tolios, Y., 2005. Çiftçi Sendikaları Hareketi Paneli Konuşması, 16 Nisan, İstanbul.

TÜİK, 2008. Türkiye İstatistik Kurumu, <http://www.tuik.gov.tr>.

Uzmay, C., İ. Kaya, 2007. Türkiye'de Süt Sığırıcılığının Mevcut Durumu ve AB'ye Uyum Açısından Değerlendirilmesi. AB Üyelik Sürecinde, Türkiye'de Süt Sektörü'nün Mevcut Durumu, Rekabet Olanakları, Sorunları ve Çözüm Önerileri Sempozyumu, Bildiriler Kitabı, İzmir.

GIDA SANAYİİ

Dr. TAYLAN KIYMAZ

Gıda Mühendisleri Odası Yönetim Kurulu Üyesi

Sayın Hocam; çok teşekkür ediyorum.

Ben de tekrar Odam adına tüm katılımcılara geldikleri için, şereflendirdikleri için teşekkür ediyorum. Sabahtan buyana zannediyorum biraz karamsar bir tablo oluştu. Tarımda gerçekten çözümü zor sorunlarla karşı karşıyayız. Bu sorunlar tabii ki en yakın olarak da işleme sanayini etkiliyor. Ben bugün içeriden gelen sorunlar dışında, dışarıdan gibi sorun yumağıyla karşı karşıya kalacak Türkiye; yani küreselleşme, Avrupa Birliği, Dünya Ticaret Örgütü. Onlar da biraz değinerek, gıda hakkı konusuna değinmeye daha sonra çalışacağım.

Kısaca gıda sanayinin gelişimine baktığımızda, Türkiye’de gıda sanayi 90’lı yıllarda özellikle katma değer ve istihdam açısından Türkiye’de, Türkiye ekonomisine büyük katkı yapmaya başladı. 1960’larda katma değerın yüzde 30’unu karşılarken, tabii bunu imalat sanayi katma değer açısından konuşmak lazım. yüzde 30’unu karşılarken, bu son yıllarda yüzde 15’lere indiği tahmin ediliyor. Çünkü, bu konuda ne yazık ki hesap yapılmamış, fakat üretim değeri üzerine baktığımızda, yaklaşık yüzde 15-20’lik bir eşdeğeri görebiliyoruz.

2002 yılı rakamları 250 bin kişi istihdam sağlandı, tabii bunlar kayıtlı rakamlar. Bu arada dış ticaret yapısına baktığımızda, daha çok iş talebe dayalı bir gıda sanayi üretimi olduğunı görüyoruz. Yüzde 10’luk bir ihracata ayrılan miktar var. hammadde ithalatı da gün geçtikçe artıyor. Diğer taraftan sektörün yapısını incelediğimizde, yine bundan 40 yıl önce tamamen kamunun hakimiyetinde, daha doğrusu katma değer açısından kamunun hakimiyetinde olan bir sektör varken, artık şeker, et ve çay sektörü dışındaki, bunlar da kısmidir. Genelde özel sektör hakimiyetinin bulunduğu, fakat küçük işletmelerin çok yoğun olduğu, ancak 3 bin civarında bir büyük işletmenin bulunduğunu söyleyebiliyoruz.

Öte yandan, gıda sanayinin günden güne üretim artışıyla beraber, üretim tarzı değişiyor, teknolojiler değişiyor, çeşit artışı oluyor bu da biz tüketicilerin daha fazla teknolojik ürün tüketmesine neden oluyor. 2000-2006 yılları arasında, son 6 yıllık dönemde gıda sanayinin yüzde 3,2’lik bir üretim artışı yaşadığını görüyoruz. Burada bitkisel yağlar ve yem maddeleri konusunda Türkiye’nin gerçekten kendine yeterli olduğunu söylemek zor. Kaldı ki, daha önce konuşmacıların da bahsettiği gibi, Türkiye tüketmesi gereken

protein miktarını tüketemiyor. Hayvansal ürünlerde, sütte, ette oldukça gerilerde olduğu için, buların da aslında kendine yeterlilik noktasında gerilerde olduğunu söylememiz mümkün. Sadece meyve ve sebzede avantajlı görülüyor.

2000-2006 yılları döneminde gerek ihracatta, gerek ithalatta iki basamaklı gıda sanayi büyümeler gösterdi. İhracatta yüzde 15 yaklaşık yıllık, ithalatta yüzde 13'lük bir artış var. Tabii bu da iç pazara dönük yapının yavaş yavaş değişmeye başladığını gösteriyor, ama tabii yeterli düzeyde midir? Henüz değil.

Gıda sanayi üretimindeki artışlara baktığımız zaman, genelde tarımda 1970-80'lerdeki üretim artışıyla ve burada yaşanan atılımlarla ayakta kalındığını görüyoruz. Yoksa son yıllarda gerçekten tarım sektörünün büyümesinde çok ciddi azalmalar var. 1990'lara geldiğimizde, birçok yatırımların belki talep bilinmeden, ölçülmeden yapıldığını görüyoruz. İhracatta tıkanmalar olduğu, gerek Rusya'yla ticareti, gerek Avrupa Birliği ticareti birtakım ticari sorunlardan dolayı tıkanmalar yaşandı. Mevsimlik üretim var. Tarım sektörü bunun etkisiyle de bazı yatırımlar atıl kalabiliyor. Ama genelde et, süt, un, zeytinyağı, bitkisel yağlar, meyve sebze işleme sanayinin kimi alt sektörleriyle bir kısmında kapasite oranının kullanımının yüzde 50'nin altında olduğunu görüyoruz.

Burada biraz önce bahsettiğimiz tarımdaki büyümeyle, gıda sanayindeki büyümeden ne kadar farklı olduğunu, hatta tarımdaki büyümenin yavaş yavaş gıda sanayinin büyümesinin de olumsuz etkilerine başladığını belki söyleyebileceğimiz bir tablo. Son 40-47 yılı ele alan bir tablo. Birinci Plan Döneminden, Sekizinci Plan Dönemine kadar. Burada gıda sanayi ortalama yaklaşık yüzde 3,5-4 arasında büyüme gösterirken, tarım gördüğümüz gibi son beş yıllık plan döneminde hep yüzde 1 ve yüzde 1'in altındaki oranlarda büyümüş. O da tabii, gıda sanayinin büyümesini olumsuz etkileyen bir etken.

İhracata baktığımızda, son dönemde ihracata önemli gelişmeler görülebiliyor. Özellikle, 2000 yılındaki 3,6 milyar dolarlık ihracattan bakıyoruz, tarım ve gıda ürünlerinin hepsi dahil, 2006'da 8 milyar dolara çıktığını görmemiz mümkün. Burada gıda sanayinin ihracat içindeki genel, gıda maddelerini diyelim, genel ihracat içindeki payı yüzde 10'un altına iniyor. Daha önceki yıllar yüzde yaklaşık 12,5-13 civarındaydı. İthalatta da 2000 yılında 3,3 milyar dolardan, 2006'da 5,4 milyar dolara doğru bir artış gözleniyor. Bu da Türkiye gibi kendine yeterli olduğunu hâlâ iddia eden bir ülke için oldukça büyük bir yükseliş aslında.

İşletmenin dağılımına baktığımızda, burada çok çeşitli rakamlar var. Devlet İstatistik'in o zamanki adıyla, 2002 yılında yaptığı çalışmada 30 bin gibi bir işletme sayısı var gıda sanayinde. Tarım Bakanlığında da bu 26 bin. Burada tabii birtakım geçişler de olabilir, başka sektörler. Ama genel ağırlığın un ve unlu mamuller sektöründe olduğunu görüyoruz. O da çok büyük bir yatırım yapıldığını, fakat tabii kapasite oranlarında kullanım oranlarının yüzde 30'larda kaldığını görmek mümkün.

Diğer yünden süt ve süt ürünleri yüzde 9 sayı olarak, meyve sebze yüzde 7 diye bir dağılım var. Diğer ürünlerde yüzde 3-4 arasında dağılıma sahip. Burada gıda sanayide

de bir kıyaslama yapmak lazım. O yüzden da Sayın Hocamızın dediği gibi, "Avrupa Birliğinde her şey büyük mü, biz ne durumdayız?" diye incelediğimizde, aslında orada da mikro işletmelerin çok fazla olduğunu görüyoruz, sadece Türkiye'dekilerden biraz daha büyükler.

Avrupa Birliği çapında 283 bine yakın gıda işletmesi var ve 3,8 milyon kişi istihdam ediliyor. Tabii buradaki hasılat değerleri Türkiye'dekinden çok çok fazla. Yaklaşık sanıyorum 15 katına yakın bir hasılat üretimi var. Tabii bunu büyüklük açısından değerlendirecek bunlar kişi başına bakmak lazım. 836 milyar Euro'luk bir satış hasılatı görüyoruz. İmalat sanayisi içindeki payı da yüzde 14, üretim değeri bakımından, ihracat 48 milyar Euro ve dünya piyasasındaki payı yüzde, o kadar büyüklükte. İthalatın 43 milyar Euro'luk bir rakam var.

Türkiye'de bir üretim değeri karşılaştırması yaptığımızda, sektörel büyüklüklerde mezbaha ürünlerinde bir 10 puanlık fark görüyoruz. Türkiye'de yüzde 14, Avrupa Birliği yüzde 26 civarında. Yine süt ürünlerinde Türkiye'de 15, Avrupa Birliği 20. Su ürünleri yine hemen hemen Avrupa Birliği'nde iki misli. Tahıl, nişasta ürünlerinde rakamlarda gördüğünüz gibi çok fazla yatırım olduğu için bizim orada hem üretim, tarımsal üretim, hem de tüketim patenti bakımından nişasta bazlı ürünlerin, tahıl nişasta bazlı ürünlerin yüksek bir payı var, bu Avrupa Birliği'nde biraz daha az. Diğer sektörlerdeyse, biraz daha dengeli bir dağılım var.

89

Temel sorunlara baktığımızda, burada biraz önceki konuşmacıların da bahsettikleri gibi, tarımdaki üretim pazarlamayla, altyapı sorunları gıda sanayini mutlaka yakından etkiliyor. Tabii bir yandan da yeterli ve kaliteli hammadde her zaman sunulamaması gıda sanayine. Keza, tarım ve sanayi entegrasyonunun gerçekleşmemesi, üretici birliklerinin belki sanayileşmemesi, sanayici haline gelmemesi de büyük bir etken.

Kayıtdışılık ve kayıtdışılığın gıda sanayinde bir teşvik unsuru haline gelmesi zaman içerisinde. Mali ve teknik açıdan güçsüz küçük işletmelerin yoğunluğu ve kamu özel kesimi teknik personel istihdamı yetersizliğini temel sorun olarak görebiliriz. Bunun dışında, yine kamuda kayıt ve denetim altyapısının koordinasyonsuz bulunması ve yasal sorumlular bulunması. Gelişmiş ülkelerin uyguladığı ihracat teşvikleri ve yerli hammadde fiyatlarının yüksek olması da genel rekabet şansını düşürüyor.

Denetim hizmetlerinin yeterli seviyede bulunmaması, kayıtdışılığın yarattığı haksız rekabet, hep bunlar özel sektörün şikayetçi olduğu konular. Dünya piyasasında sürekli rekabet şansı yaratacak Ar-Ge ve markalaşma çalışmalarının yetersizliği ve çevre sorunlarıyla, özellikle Avrupa Birliği süreci ilgili olarak bunu söylemek lazım. Çevre sorunları ve bunun yatırım gerektirmesi. Bunda tabii sanayi ek bir maliyet getirecek olunması.

Avrupa Birliği, Gümrük Birliği sonrası malum sağlıklı gıda hakkını ulaşım noktasında ilerlemeler oldu. Türkiye gıda güvenliği kavramıyla tanıştı. Bugün için yoğun çalışmalar ve kanun hazırlıkları yapıldı ve bir mevzuata kavuşuldu gıda üzerinde. 560 sayılı Gıda Kanunu, kısaca tabir ettiğimiz.

Gıda işletmelerinin hem kalite, hem de gıda güvenliği açısından standartlar yükselmeye başladı. Bunlar özellikle ihracatçı firmalar için söylenebilir. İhracat ve iç piyasa güvenli gıda üretimi, AB standardına uyum ön plana çıktı, bu hâlâ da devam eden çalışmaları içeriyor.

Diğer yandan da malum küreselleşme olgusu var. Küreselleşmenin en büyük belirtisi tabii, uluslararası firmaların iç piyasadaki küçük ya da büyük firmaların ortaklık ya da satın almalarına girerek, piyasaları elde etmesi. Dünya Ticaret Örgütünün getirdiği kurallar, ülkelerin bu anlaşmaları, tarım anlaşması özellikle imzalaması, ulusal ölçekteki politikaların da zayıflamasına ve daha fazla liberalleşmesine neden olmakta. Yanancı sermaye girişinin ülkelerde yarattığı bir değişimin de sektörde zaman içerisinde birkaç firmanın pazar hakimini kurması şeklinde oluyor. Burada da yoğunlaşma oranlarında gördüğümüz gibi, nişasta bu ürünlerde, balık ürünleri, içki sektörü, genelde yüzde 70'ten büyük, bu ilk dört firmanın üretiminde çok yoğun ve satışlar çok yoğun ulaştığını gösteriyor.

Makarna üretimi, alkolsüz içecekler, memba suları, çikolata, şekerleme sektörü, süt sektöründeyse bu ilk dört firmanın hakimiyeti yüzde 50-70 arasında kalıyor. Küreselleşme dışında, Avrupa Birliğinin etkisi malum biraz önce bahsettiğimiz gibi halk sağlığı, ürün kalitesi gibi konularda beklentilerin ve ilerlemelerin artması, tüketicinin bu konuda daha fazla talepte bulunması şeklinde oldu.

90

Rakamsal olarak belki ticarete çok büyük katkısı olmadı Gümrük Birliğinin, hatta son dönemlerde Avrupa Birliğinin koyduğu kotalar, kısıtlamalar yüzünden bazı gerilmeler de yaşandı. Fakat, asıl Dünya Ticaret Örgütünün getirdiği kuralların bir kere daha fazla etkilediğini ve bizi daha fazla etkilediğini görüyoruz. Özellikle, fiyatların ve dış ticaret hadlerinin, keza iç ticaret hadlerinin tarım ürünleri aleyhinde bozulması bunun en büyük göstergesi.

Küresel ısınma belki geçici olarak, belki kalıcı olarak tarım ürünleri lehine fiyatları biraz yukarı çekti. Ama bu da tabii gıda hakkının sağlanması bakımından bir dezavantaj oluşturuyor. Burada küreselleşme hakkında son olarak söyleyeceğim büyük işletmeler zamanla buna belki tarımı da katabiliriz. Sektörde söz sahibi olacak, küçüklerin kapanması ve mali durumları uygun olmayanların, rekabet şansı olmayanlar sektörden çıkması söz konusu olduğu için, bu yeni üretim istihdam alanlarının kısıtlanması ve bizim gibi bu sektörde çalışan mühendislerin de real ücretlerinin belki düşmesi anlamına gelebilir.

Mevzuat boyutunda malum, 5179 sayılı Kanun halen yürürlükte, fakat bundan sonra çıkan mahalli idarelerle ilgili kanunların, Gıda Kanunuyla sağlanmış olan gıda konusunu, yani gıdada denetim olsun, izin belgeleri olsun. Tek elden yürütülmekte olan sistemin bozulmasına neden olduğunu biliyoruz bu da belki de bu 5179 sayılı Kanun yürütülmesinde en büyük sorun olarak altı çizilmeli. Bu kanuna getirilen yeni sistemlerin Avrupa Birliğine uyum sağlanması gereken sistemlerin çoğunun yönetmelikler çıkmadığı için altı boş kalıyor ve mevzuat düzenlemede yetersiz kalıyor.

Avrupa Birliği tarafından baktığımızda, bu son müzakere sürecinin başlaması, tabii

bu arada tarama süreciyle başlandı malum. Türkiye'den talep edilen GIDAS mevzuatının Avrupa Birliği'ne daha fazla yakınlaştırması. Bu yüzden de çiftlikten çatala kadar özellikle denetim noktasında denetimin tek elden yürütülmesi ve tek merkezden izlenebilir, hesap verebilir bir sistem kurulması şeklinde.

Kurumsal yapıya baktığınızda, yine Tarım Bakanlığı yapısını bütün bu öngörülen, Avrupa Birliği tarafından önerilen sistemlere çok fazla uyamadığını ve tekrar yeniden yapılandırılması gerektiğini görüyoruz.

Bu arada sektörde denetim özelleştirilmesi de tartışılmakta. Avrupa Birliği mevzuatında böyle bir şey olmadığını bir kere daha vurgulamak lazım. Ama bunun için de belki yeni tartışmalar önümüzdeki dönemde yaşayabiliriz.

Reel sektör için AB kadar, biraz önce söylediğimiz gibi Dünya Ticaret Örgütündeki gelişmeler de önemli. Bu kamuyla bunlar daha fazla istişare etmesi gerekiyor. Gıda güvenliğinin sağlanması için yapılması gerekenler ve bir yol haritası şeklinde gelen hükümetler tarafından açıklanıyor, ama bu yol haritasının gerisinde kalmamak lazım. Gıda hakkının tanımına baktığımızda, daha önce de belki yer verildi, ama bu daha çok gıda güvencesi, yani insanları yeterli gıdaya ulaşabilmesi ve bunun tabii ülkede sağlanabilmesiyle ilgili bir hak. O hakkın da yasal bir hak olarak insanlara tanınması gerekiyor, yurttışlara tanınması gerekiyor.

Bunun sağlanması da en başta iktisadi ve sosyal kalkınmanın sağlanması ve gelir adaletine bağlı. Bir yandan da belki buraya yazmadık, ama nüfus artışının planlanmasıyla da azaltılması ülkemiz için. Gıda açısından hedefse, Türkiye için gıda güvencesinin sağlanması ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını gözetten bir üretim yapısının oluşturulmasına bağlı.

Sonuçta öngörüler şöyle olmalı. Yerli hammaddeye dayalı, ancak gerektiğinde belli ölçüde ithalatın yapılacağı bir gıda sektörünü oluşturmamız beklenir, çünkü biz bir tarım ülkesiyiz, neresinden bakarsak bakalım. Tarımsal üretim sanayinde maliyet yapısının verimlilik artışına uygun destek politikalarıyla belki daha rekabet edebilir bir seviyeye çekilmesi ve tarım sanayi entegrasyonunun bu özellikle üretici birliklerinin güçlendirilmesi sağlanması gerekli.

Daha önce bahsettiğimiz gibi, Avrupa Birliği sistemlerinden ya da dünyada uygulanan sistemlerden biri olan izlenebilirlik sisteminin Türkiye'de kurulması, böylelikle çiftlikten, sofraya kadar gıda güvenliği ilkesinin uygulanabilir hale getirilmesi, izlenebilir hale getirilmesi çok önemli. Nüfusun çoğunu gençlerin oluşturduğu ülkede, et ve süt üretiminin artırılması için gerekli ıslah çalışmalarının entegre projelerin, gıda sanayinin içinde bulunduğu projelerin yaygınlaştırılması gerekli.

Burada gıda sanayinde yer alan yaklaşık 28 bin işletmenin üretim standardını, AB standardını ya da dünya standartlarına çekilmesi için birtakım destekler verilmesi gerektiği ortada. Burada da yine Avrupa Birliği'nin belki uyguladığı programlar örnek alınabilir. Kırsal kalkınma, sanayi destekli ya da bölgesel destek adı altında verdiği destekleri sayabiliriz.

Gıda Yasası da yine Avrupa Birliğine uyumlu hale getirilmesi çok önemli. Çünkü, gerçekten Avrupa Birliği için de değil, Türkiye'nin ticaretinin devamı için de önemli. Hem dünyada yapacağı ticarete, hem de insanların sağlıklı gıda sağlanmasında bu reformlar önemli görülüyor.

Bir başka unsur da, artık gıdada piyasa denetimine ağırlık verecek bir yapının kurulması ve risk analizi altyapısının oturtulması lazım. Bunların da yapılması tabii baştan sona yapılan tüm denetimlerde denetçilerin yetkilendirilmiş olması ve akredite laboratuvarlarla, akredite sistemlerle yapılabilir bir şey olarak görünüyor. Kamunun denetimi ve cezai uygulamaları tüketici ve sanayicilerin örgütlü işbirliğiyle ortadan kaldıracak bir çalışmayı gerektiriyor. Çünkü, bu artık bir teşvik unsuru olmaktan çıkmadı. Herkes kayıtlı, fakat belki de uygun düzeyde vergilerin ödendiği bir ülkede üretim yapmalı.

Küreselleşmenin getirdiği rekabet ortamında bu firmaları ve üreticileri, tarımsal üreticileri koruyacak mekanizmaların mutlaka önümüzdeki dönemde oluşturulması lazım. Bunun yanı sıra gıda organize bölgelerinin kurulmasıyla, küçük işletmelerin birleşmesi ve çevre yatırımlarından doğacak olan yatırımların azaltılması önemli birer unsur olarak görülüyor. Tabii, burada sanayiyle üniversitelerin bir araya gelmesini sağlayacak Ar-Ge çalışmalarını, markalaşmanın ve patent sayılarını artırmak üzere yapılacak çalışmaların desteklenmesi de kamu tarafından benimsenmesi gereken önemli bir konu.

TARTIŞMA

OTURUM BAŞKANI- Saat 15:20, programa göre şu anda bitmiş oluyor oturumumuz, ama 10 dakika geç başladık, bu 10 dakikanın 5 dakikasını kullanalım, çay arasından da bir beş dakika alalım, 10 dakika içinde mümkün olduğu kadar kısa söz vermeye çalışacağım.

Sayın Karaca'yı gördüm, el kaldırdılar. 10 dakika dedim, ama 6 parmak görüyorum, bu hiç mümkün değil. Sayın Karaca da girerken "bana çok söz ver" dedi, izninizle ona iki dakika buyurun efendim.

HAYRETTİN KARACA- Ben sözümü tutmayacağıma gayet açıkça karar verdim. Efendim, gıda denilince balı unuttuk galiba. Bal yalnız bal olarak değil, arıların üretecekleri polenleme hizmetiyle yaptığı hizmet. Tarımsal ürünün yüzde 30 daha fazla akmasına sebep oluyormuş, bu uluslararası kaynaklardan aldığımız bilgilere göre. O bakımdan, hep meraların ıslahıyla, hep bu polenlemeye hizmet edecek olan arıları üretiriz ve doğal arı, arı şimdi var ya, şekerden de bal üretiyoruz, onu da önlemiş oluruz. Bu şekilde ihracata da gerek Macaristan'ın, gerekse Çin'in hakimiyeti artık kalkmak üzeredir, çünkü Amerika'da da artık öyledir. İlaçlamadan dolayı arılar ölmektedir. O bakımdan, biz meraları ıslah ettiğimiz gün, dünyada belki de bal bakımından Anzer balı gibi bir balı ihraç ederekten çok büyük bir girdi elde edebiliriz.

Eğer, kuraklık böyle devam edecekse, rüzgâr perdelerinin gündeme gelmesi lazım. Bir iki rakam vermek istiyorum. Sayın Kemal Aşkın'ın kitabından aldım, onu okuyabiliriz. "Çölleşmenin Mücadele Anlaşması" diyor, böyle bir kitabı var.

Efendim, rüzgâr perdeleri olduğu zaman, kurak senelerde buğday üretimi yüzde 100-400 kadar bir üretim fazla alabilmişiz. Pancarda 226 alabilmişiz. Bunları uzatabilirim, ama rüzgâr perdesi bugün kuraklıkta şart, hele bizim Konya Ovası gibi ovada teraslama şarttır. Teraslama üst toprağın kaybına önlem alınması için en önde gelen işlemdir, bunu mutlaka yapmamız lazımdır. "Kamu yararına tarım" diye bir bölüm okudum. Dünyanın ilaç kullanmadan, gübre kullanmadan mısır üretimi 400 kg'dan, 1500 tona, sonunda 2500 tona, sonra da 4 bin tona kadar çıkartabılmışler. Onu fotokopimi yaparız, ne yaparız, bütün yetkililere onu dağıtalım. Orada olan olayı bilelim. İlaç kullanmadan, gübre kullanmadan alınan bir sonucu orada bize ne güzel izah ediyor.

Eğer, buğdaydan bahsediyorum. Hektar başına 115 kiloysa, ortalaması Fransa'da 700 kilo, İngiltere'de 680 kilo. Bu neden böyle? Toprakları verim gücünü kaybetmemiş o kadar. Demek ki, teraslamanın bu kadar önemli olduğu bir olayı hatırlatmak istedim.

Türkiye'nin yüzde 93,7'si erozyon tehlikesiyle karşı karşıya. Bunu kim demiş? Devlet Harita Genel Müdürlüğüyle, Topraksunun yapmış olduğu bir çalışmadan öğreniyoruz bunu. Ama bugün Türkiye'nin yüzde 56'sı çöl. Çöl demek üzerinden ekonomik yararlanma imkanı kaybeden kurak toprak parçalarına arazili çöl deriz. Bunu çölleşmeyle, kuraklıkla mücadele anlaşması Türkiye ona taraf olmadı ya, oradan alıyoruz bu bitkiyi. Çöl bu demek, çöl budur.

Türkiye için en büyük tehlike bana göre Avrupa'ya uyum yasalarıdır. Bundan daha büyük bir tehlike olduğunu zannetmiyorum. Benim yorumum bu. Ben bir Hollandalı arkadaşım ile geziyordum. Unilever'in burada müdürüydü, sonra Hollanda'ya gitti bir sigorta şirketinde çalışıyor, sigorta şirketi de inek ve damızlık üretiyor. Buraya geldi, dağ bayır geziyoruz. O dağda inekleri gördü, "aman sakın bunları kaybetmeyin, bu genleri muhafaza edin, çünkü yarın doğal olarak üretimini siz sağlayabilirsiniz, bu dünyada az ülkeye nasip olur, bunları ıslah edin" dedi.

Meraları da saydım, bir de Ar-Ge diye bir olay var. Kuraklık geldi ya, bizler son kuruşumuza kadar Ar-Ge'ye para harcamamız lazım. O günkü koşullarla üreteceğimiz sebze mi olur, buğday mı olur, ne olur, ağaç mı olur? Bugünden tedbir almamız lazım, yarın geç olmadan. Teşekkür ediyorum, sağ olun.

OTURUM BAŞKANI- Çok teşekkür ederim, çok güzeldi sağ ol.

94

Akif Hoca buyurun.

AKİF KANSU- Her üç konuşmacıya da teşekkür ediyorum verdikleri bilgiler dolayısıyla. Sayın Gençtan'a şunu soracağım. Konuşmasının sonuna doğru "son 50 yıldaki hükümetler tarımın gelişmesini şöyle önlediler" vesaire dediler. Son 50 yılda gelen bütün hükümetler aynı politikayı mı güttüler diye soracaktım. Sayın Kaymakçı'ya da şunu sormak istiyorum. Yanlış anlamadımsa, sığır eti üretiminin, koyun eti üretimi aleyhine geliştiğini belirttiler. Acaba, insan sağlığı açısından beslenmede koyun eti ve sığır eti karşılaştırmasını kısaca yapar mısınız?

REMZİYE GÜNAY ERYILMAZ- Herkese merhaba.

Ben bütün arkadaşlarla birlikte, Mustafa Kaymakçı'yı özellikle tebrik ediyorum. Anadolu tohumu genleri üzerinde o kadar çok durdu ki, döne döne bunu vurgulamak istediğini biliyorum, teşekkür ediyorum.

METE TANIK- Tüm konuşmacılara teşekkürlerimi iletiyorum. Sayın Mustafa Kaymakçı'ya şu soruyu yöneltmek istiyorum: Son 27 yıllık süreçte hayvan varlığımız 80 milyondan aşağı yukarı 40 milyona inmiş vaziyette ve bunu biz telaffuz ettiğimizde, ilk önümüze çıkan engel önemli olan verimliliğin olması gerektiği söyleniyor ve siz de sunumunuzda bu verimliliğin ne yazık ki zaten sağlanamamış olduğunu belirtiyorsunuz. Bir de tarıma dayalı sanayiler var. Taylan Hocamız da onlardan bahsetmişti konuşmasının bir bölümünde. Deri sanayi de tarıma dayalı bir sanayidir ve hayvancılığa dayanır. Bu 40 milyondan, 80'den 40'a düşen hayvan sayımız aynı deriyi de sağlayabiliyor mu?

PETEK ATAMAN- Çok teşekkürler.

Bir cümle ilavede bulunmak istiyorum. Tarımsal ürünlerde ve gıda sanayinde Avrupa Birliğine üyelik sırasında gümrüklerin sıfırlanması halinde yaşayacaklarımız konuşuldu, ama DTÖ gereği zaten biz dış ticaretimize engel getirmemek durumundayız. Şu an uyguladığımız bütün kısıtlamalar aslında DTÖ'ye aykırı koruyucu politikalar ancak halen varolan gümrüklerin en yüksek limitlerini dahi kullansak, ithalatımız DTÖ'ye uygun olarak açıldığı gün tarım sanayi her yönüyle çok ciddi zarar görecektir, bunu da vurgulamak istedim, teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkür ederim. Artık Hocamız buyurun.

Prof. Dr. NEZAT ARTIK- Teşekkür ederim Sayın Hocam. Ben biraz geç geldim, ama son konuşma "Avrupa Birliği uyum yasaları tamamen kötüdür" gibi bir ifade oldu. Avrupa Birliğine yapılan görüşmelere giden grupta ben vardım, hiçbir zaman teslimiyet değil. Gıda mevzuatı özellikle hazırlanırken, KODEKS AB normları, dünya normları dikkate alınır, ama ülkemizin gerçeklerinin de mevzuata yerleştirilmesi açısından azami titizlik gösteriliyor. Yani, şu anda sınırda bekleyen askerimiz ne yapıyorsa, o şekilde davranılıyor.

Bir başka şey, biraz evvel Sayın Başkan söyledi, Dünya Ticaret Örgütüne geçmişte atılan imzalar var. Bu imzalar nedeniyle maalesef yakın zamanda hiçbir ürünün ithalatına kısıtlama getiremeyecek pozisyona girmek üzereyiz, bunu üzümlere söylüyorum.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkür ediyorum. Üç konuşmacı oldu.

YUSUF SONGÜL- Hocalarıma teşekkür ediyorum. Buğday üretiminde bu sene sıkıntı var. Kalitede ve miktarda dünyada da bir sıkıntı olduğu söyleniyor, fiyatlar ikiye katlanmış durumda diye duyuyoruz. Bu durumda Türkiye'nin durumu ne olacak, devletin bu konuda ne tür tedbir alması gerekir, ne yapması gerekir?

Bir de Hocam; 2008'de daha da sıkıntı olacak diye görüşler var. Bugünden karar verilebilir mi? Buğday da petrol gibi yakın gelecekte bir silah olabilecek mi dünyada? Üzümlü sofralık, kurutulmuş, şaraplık, şıralık diye ayırdık. Rakı için hiçbir rakam yok, Türkiye'de rakıya ayrılan miktar çok mu düşüktür, yoksa yaş üzün, kuru üzüm rakısı diye bizi kandırıp, başka bir şey de mi yapıyorlar Hocam?

Mustafa Hocama da bir şey sormak istiyorum: Kırmızı et dediğiniz gibi yüzde 100 haklısınız, insan beslenmesinde alternatif olmayacak bir gıdadır. Ancak, Türkiye'de şu anda 8-8,5'a hayvan kesiliyor, markette, kasapta 15 Üretici "memnun değilim, kasap memnun değilim, para kazanmıyorum" diyor. Tüketen, o yüzde 100 doğru, tüketemiyor Türk insanı kırmızı eti. Hocam; ne oluyor, kırmızı ette durum ne olacak?

OTURUM BAŞKANI- Çok teşekkür ederim.

FATİH TAŞDÖĞEN- Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Efendim, aslında bu konuya girmek gibi bir niyetimiz yoktu, ama zannediyorum, kamuoyunu yanıltan bazı bilgiler söz konusu. Dünya Ticaret Örgütünde her şeyin sınırsızca açılabilmesine olanak sağlayan bir müzakere anlayışı söz konusu değil, asıl olan gelişmiş

olan ülkelerin bu yöndeki temayülünü kırabilmeye ilişkin bir irade gösteriyor musunuz, gösteremiyor musunuz, onun mücadelesi şu anda söz konusu. Biliyorsunuz ki, Dünya Ticaret Örgütünde bugün 33 tane gelişme yolundaki ülkeden oluşan G-33'ler grubu var ve normal koşullarda beklenen 2004 yılında yeni müzakere sürecinin bitmesi, tarifelerin büyük oranda indirilmesi, ihracat sübvansiyonlarının ortadan kaldırılması ve iç desteklerin de minimize edilmesi yönündeydi. Bu kimlerin beklentisiydi? Gelişmiş ülkelerin beklentisiydi, ancak buna bir duruş gerçekleşti. Bu beklentiyi kırabilmek için, özellikle gelişme yolundaki ülkeler bir direnç göstermeye başladılar. Maalesef, bürokrasinin içerisinde, ülkemizde de birçok gelişme yolundaki ülkede olduğu gibi, tam müzakere sürecinin 2005-1995 anlaşma metninin içeriği çok iyi bilinmeden, sanki her şey gelişmiş ülkelerin beklenti üzerine kurgulanmış olduğu düzen gibi, sınırsızca gümrükleri, gümrük kapılarını açabilmek, içeride sübvansiyonları vermemek ve ihracat sübvansiyonları da minimize etmek üzerine kurgulanmış gibi düşünülmekte. Oysa, anlaşmanın içerisinde çok önemli argümanlar var. Bunları kullanabilmek önemlidir. Mesela, tarımsal altyapıyı geliştirmeye ilişkin büyük destekler verebilme şansımız var. Tarımsal pazarlamaya, Ar-Ge çalışmalarına, kırsal kalkınmaya dönük sınırsızca destekleme verme imkânına sahipsiniz. Biz bunları görmeden, kırmızı kutuya takılmış durumdayız, mavi kutuya takılmış durumdayız ve başka argümanları kullanabileceksen, kendimizi kısıtlayabilecek, hatta kraldan daha çok kralcı olabilecek şekilde bir kamu bürokratik yapılanması içerisinde boğuşuyoruz, bunu bildirmek istedim, teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkür ederim.

Temel bir dakika süren var, bütün soruları yanıtlamak mümkün değil.

Dr. TEMEL GENÇTAN- Kısaca, Sayın Akif Hocamın sorusu, 50 yılda gelen hükümetlerin tarımı dışladıkları ve sanayileşmeyle kalkınmanın önemli olduğunu vurguladıklarını söyledim. Aslında, tabii burada bazı hükümetleri birazcık dışında tutmak gerekir. Ama, bu 50 yılda genellikle bu söylediğim doğrultuda tarım politikaları geliştiren hükümetler çok daha fazla iktidarda oldular. Bize yanlış şeyler aktarıldı. Tarım sanki geri kalmışlığın simgesi gibi bize takdim edildi. Aslında bugün bunun ne kadar hatalı olduğunu görüyoruz, bugün Sayın Karaca söyledi, Avrupa'nın en gelişmiş ülkeleri, Fransa, İngiltere, Almanya şu anda bizi besler duruma geldi ve bu ülkeler sanayide en ileri geçmiş ülkeler; ama tarımda da en ileri gittiler. Bugünkü geldiğimiz yere bir bakın. Tarım ve tarıma dayalı sanayide bir yerlere geldik. Bugünkü, sabahtan beri konuşulanlar bu; söylenen de bu olmalıydı. Tarım lokomotif, arkasından da tarıma bağlı sanayiye getirecekti. Şeker üretiminde geldiğimiz yer buydu, ama biz bunları dışladık, bugünkü olumsuz duruma geldik. Kendini besleyemeyen bir ülke konumuna geldik ki, bu son derece düşündürücü.

Sayın arkadaşımın söylediği, yani bu küresel ısınma ve kuraklık ciddi anlamda tarım sektörünü çok vurdu. Bunlar içerisinde tahıllar en büyük darbeyi yiyenlerden. Yüzde 18'ler dolayında Türkiye ortalaması olarak ifade ediyor, ama benim kanımca yüzde 20'nin üzerinde kayıp var. 17,6 milyon ton, 2007 yılı buğday üretimimiz deniliyor. Şöyle kabaca bir hesap yaparsak, yaklaşık 3 milyon tona yakın bir açığımız var ve bunu kesin-

likle dışarıdan almak zorundayız. Sabahki konuşmada Sayın Oda Başkanımız da belirtti. Tarımda özellikle buğday ticaretinde bağlantıları bir yıl önceden kurmak durumundasını. Bizdeyse temmuz ayında durum ortaya çıktıktan sonra, şimdi bir bağlantı kuruldu ve fahiş fiyatlarla, bütün dünyada sorun var ve şu anda 200 doların üzerine çıktık ton başına. Son derece de kalitesiz ve bu durumda ne yapacağız? 2008'de de benzer bir yıl yaşayabilir miyiz, yaşanması olasılığı çok büyük. Yapılacak şey 2,5-3 milyon tonluk bir bağlantıya şimdiden geçmek ve en önemlisi uzun vadede Türkiye kendi ekmeği için gereksinim duyduğu buğdayı stoklamak zorunda. Bütün dünya bunu yapıyor, biz hiç stoksuz çalıştık, buğdayımız olduğu zaman satmaya çıktık, olmadığı zaman da dışarıdan aldık.

Şu anda bütün dünyada geçerli, petrol tüketilecek bir kaynak. Yani, ileride buğday ve tahıl kesinlikle petrolden çok daha etkili bir silah olacaktır. Çünkü, beslediğimiz enerjinin yüzde 50'den fazlasını bu bitkilerden karşılıyoruz. İnsanlar yaşadığı sürece ve yeme gereksinimi olduğu sürece bu silah kesinlikle önümüzdeki yıllarda etkisini artırarak sürdürecektir. Türkiye, bildirimde verdim, dünyada 7-10 uncu sırada ve çok önemli bir buğday satıcısı ülke olması gereken Türkiye'de bu konuma gelebilir mi? Kesinlikle gelebilir, yani tabii süre çok kısıtlı olduğu için, sadece yetiştirme tekniği, toprak işleme, tohumluk ve gübrede dikkat edilse, 300 kg dekara çıkabiliriz ki, bu 4 milyon ton fazlalık demektir.

Rakı için miktar çok az.

OTURUM BAŞKANI- Rakı işini arada konuşuyoruz, lütfen.

Sayın Kaymakçı; buyurun.

Prof. Dr. MUSTAFA KAYMAKÇI- Teşekkür ederim.

Değerli arkadaşlar; bana fazla sayıda soru geldi, fakat Sayın Başkanımın dediği gibi, toplam bir değerlendirmeye almak istiyorum. Öncelikle, sunumda da söyledim son olarak, Türkiye kendi koşullarına uygun olarak bir ulusal tarım politikası ve bu ulusal tarım politikası içerisinde Ar-Ge'ye ağırlık veren ulusal hayvancılık politikaları izlemek zorundadır. Aksi takdirde, kendi ayağına kurşun sıkarak ahamk bir adam durumuna girecekti. Bunu gerçekten belirlemek lazım.

Türkiye son 25 yıldan beri özellikle Dünya Bankası, IMF ve de onların gerçekten patronları olan Amerika Birleşik Devletleri ve AB'nin güdümünde, Avrupa Birliğinin güdümünde tarım politikaları uyguluyor. Tarım müzakere çerçevelerine bakın isterseniz, burada arkadaşım gerçekten kendisini savunmak zorunda, ama ben toptan bir değerlendirmeye almak zorundayım. Görüyoruz, Avrupalılar ne dayatıyorsa arkadaşlar, onları yapıyoruz. Bunu inkâr eden var mı, bunu inkâr etmek gerçekten gerekiyor mu diye düşünüyorum ve soruyorum. Örneğin, kırmızı et konusu, gerçekten kırmızı ette önemli gerilemeler var; sütte önemli gerilemeler var.

Avrupa Birliği bize kendisinin yapmadıklarını yaptırmaya çalışıyor. Dev işletmeler modelini öneriyor. Bakın, üstünde önemle lütfen durmak lazım. Türkiye'de önce Avrupa Birliği müzakere süreci içerisinde 3 milyon ton kota getirdi. Daha sonradan da bu ko-

tanın artırılması tabii bizim talebimizdi. Ancak, bu kotanın artırılması için model olarak dev sığırçılık işletmelerinin kurulması modeli önümüze getirildi. Dünyanın hiçbir yerinde dev sığırçılık işletmeleri modeli Amerika Birleşik Devletlerinin bazı eyaletleri dışında, Avustralya dışında, arkadaşlar yaygın değil. Yani, bu arkadaşlar kendilerinde olmayan modeli bize dayatmak istiyorlar, çünkü ellerinde sığır stokları var, bu sığır stoklarını eritmek istiyorlar. Önümüzdeki ay İzmir Limanı'na Amerika Birleşik Devletlerinden önemli miktarda gebe düve gelmek üzere. Önümüzdeki yıl Avrupa Birliğinden eğer gerçekten bu tutumumuzu değiştirmezsek, çok önemli miktarlarda gebe düve gelecek arkadaşlar. Bu Türkiye hayvancılığını çok olumsuz olarak etkileyecek. Lütfen, hepimiz gerçekten yurt-severiz, ancak ekonomik politığe gerçekten dikkat etmezsek, Türkiye tarımı kendisini besleyemez, dolayısıyla gıda hakkını kaybedecektir. Dolayısıyla gıda egemenliğini kaybedecektir. Elbette Avrupa Birliğiyle, Dünya Ticaret Örgütünde yapılacak sözleşmelerde, kendi ulusal çıkarlarımızı savunmaktan başka doğal hakkımız var mıdır diye sorarım?

98 — **OTURUM BAŞKANI-** Değerli arkadaşlarım; gayet dinamik, güzel bir oturumu birlikte yaşadık. Ben bütün konuşmacılara ve katılanlara teşekkür ediyorum gerçekten Türkiye daha fazla üretmek zorunda. Tabii, bunu üretirken de kimin ürettiği, ne kadar alanda ürettiği ve ne kadar para kazandığı, ulusal geliri içindeki payı son derece önemlidir. Bunu üretirken, ne kadar dışa bağımlı olmadan, ne kadar kendi bilgi ve teknolojisiyle ürettiği çok önemlidir. Tabii, bir anlamda gıda egemenliği son derece önemlidir. Bunu üretirken, doğal kaynaklarını ne ölçüde koruyabildiği, toprağına, suyuna, biyolojik çeşitliliğine ne kadar sahip çıkabildiği son derece önemlidir. Tabii, üreticinin sanayi içindeki payı ve ne kadar sanayici yapabildiğimiz önemlidir. Türkiye'nin bütün bunları yapabilmek için de hepimizin duyarlılığımızı artırmamız, bilgimizi karşılıklı saygımızı, sevgimizi artırmamız, hiçbir şeye boş ver demememiz, ama iyi niyetle Türkiye tarımındaki gelişmeleri izleyip, kendi payımıza düşen görevleri yapmamız gerekiyor.

Bugün böyle bu salonda sizlerle birlikte olmaktan çok değerli, çok yetkin konuşmacıları izlemekten ve bu güzel toplantının bir parçası olmaktan onur duydum, hepinize saygılar sunuyorum, teşekkür ediyorum.